

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

TIDSKRIFT FÖR HEMMET,

TILLEGNAD

NORDENS QVINNOR.

TOLFTE ÅRGÅNGEN.

Sjette häftet.

Innehåll:

	Sid.
34. Några utkast till den svenska kvinnans historia. Af <i>Esselde</i>	317.
35. En återblick på några af Rysslands inre förhållanden. (Forts.). Af <i>Esselde</i>	332.
36. Sjelfhjelp. Af <i>Emund Gammal</i>	346.
37. En Julhelsning från Holbergs forna hem. Af <i>Benedikte</i>	357.
38. Drag ur kvinnans och familjens lif i Norden. Af <i>P. A. Gödecke</i>	359.
39. Stuart Mill och Norges Kvinder. Af <i>—a.</i>	382.
40. 1806—1870. Af <i>A—e.</i>	388.
41. Kvinnan såsom medlem af skolstyrelser.....	390.
42. Om lexläsning och kvinlighet.....	391.
43. Ur vår dagbok.....	394.

STOCKHOLM,

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG.

34. Några utkast till den svenska qvinnans historia.

På uppmaning af ledande personer inom qvinnorörelsen i utlandet började förf:n af detta utkast för mer än ett år sedan utarbete en öfersigt af den svenska qvinnans ställning i familjen och samhället. Under arbetets fortgång märkte hon huru de spridda uppgifterna likasom sjelfmant fogade sig till ett sammanhängande helt, der orsak och verkan ingrepo i hvarandra såsom länkarne i en kedja. Slutligen blef det henne klart, att den svenska qvinnan verkligen har en historia, som väl kunde vara värd att tagas vara på. Redan nu tyckte hon sig kunna följa dess spår genom vexlande mörker och ljus, från myt till saga och sång, från sägn till häfd, från sed till lag, ända in i den tid som är. Hon såg detta spår arbeta sig fram emot tusen hinder, ofta vacklande och osäkert, stundom springande öfver målet, ännu oftare underskjutande detsamma, men dock, innerst och i stort sedt, alltid fortgående i riktning af ett klarande sjelfmedvetande, en allt verksammare kärlek, en allt ädlare frihet.

Ju mera förf:n fördjupade sig i dessa betraktelser, ju längre hon gick tillbaka i det förflutna, ju djupare hon skådade in i det närvarande, desto klarare blef henne den tanken, att den svenska qvinnan måste skrifva sin egen historia, för att rätt lära känna sig sjelf, desto plågsammare också vissheten att ingen svenska var den uppgiften vuxen. Blotta gåfvan af denna tanke tycktes henne dock innebära en förpligtelse att söka i någon mån förverkliga den, och så tillkom följande utkast, *hvars enda anspråk är att bereda väg för ett bättre*. Det utgör i sjelfva verket endast en samling spridda anteckningar, sammanbundna, såsom förf:n tror, af en genomgående grundtanke, men icke utarbetade efter någon djupsinnig plan, icke ens grundade på några omfattande källstudier, men sammanställda och belysta på ett sätt, som leder till slutsatser, för hvilka förf:n icke har att anföra någon erkänd auktoritet.

Läsaren skall måhända klandra detta, anmärkande att arbetet sålunda är en frukt, icke af djupare bokstudier utan snarare af denna aningsgåfva, denna instinktlika slutkonst, och denna förmåga att tillgodogöra sig den personliga lifserfarenheten, som säges vara qvinnan medfödd, och som blott alltför länge fått ersätta bristen på verklig kunskap.

Välan, om så vore! Om förf:n helt ofrivilligt råkat att skriva ett stycke af sin egen historia på samma gång som den svenska qvinnans — hvad mer! Hennes arbete blir ju då, genom sjelfva sina brister, en länk i dess egen bevisningskedja — ett led med i den svenska qvinnans frihetsutveckling — och skall då blott så mycket kraftigare intyga att denna utveckling icke får stanna; att den måste bäras oafbrutet framåt från lägre till högre stadier; att vi alla måste söka göra våra efterkommande i någon mån bättre, visare, starkare än vi sjelfva — vore det ock blott genom att lägga i dagen vår egen svaghet.

Kan det följande utkastet till den svenska qvinnans historia å ena sidan verka detta, å den andra framkalla en upplyst kritik med hänvisning till källskrifter m. m., kan det derjemte mana till meddelande af otryckta slägtkrönikor, af skildringar ur det lif, som nu lefves eller som förvaras i samtidas minne, korteligen, af allt, som kan tjena till material för en *fullständig den svenska qvinnans historia* — då har det första svaga försöket uppfyllt sitt ändamål, och då skall ock denna historia en gång blifva skriven bättre än nu.

För att i någon mån beherrska sitt rika material har förf:n indelat ämnet i olika tidskiften, hvartera betecknad af sina mest framstående representanter. Blott alltför litet bevandrad i den fornnordiska litteraturen har hon endast vågat gifva en *inledande öfverblick* af den nordiska qvinnans ursprungliga skaplynne och samhällsställning, sådana de framtråda i sagorna och de äldsta historiska urkunderna, och stannar derefter vid lagförbättringarne under Erik den Helige och Birger Jarl *). Den

*) Förf:n ämnade hänvisa läsaren till professor Wiséns intressanta uppsats i Nordisk Tidskrift, för att der få bilden af den fornnordiska qvinnan fulländad. Men då mskr. redan var lemnad till tryckning hade Red:n det nöjet att af en aktad förf. emottaga en utförligare framställning af qvinnans och familjens lif i norden, egnad att på ett förträffligt sätt ifylla luckorna och rätta de möjliga misstagen i det under tryckning varande utkastet, och meddelas därför de båda uppsatserna i bredd med hvarandra.

tidrymd af omkring 600 år, som förgick innan Birger Jarls lagstiftning till kvinnans förmån fullföljdes och ytterligare utvecklades genom konung Oscar och hans efterträdare, bildar det egentliga området för skildringen, hvilken åter sönderfaller i flere hufvudafdelningar. Hvad som här meddelas kan sammanfattas under följande öfverskrifter.

- I. *Inledande öfverblick af den svenska kvinnans ursprungliga skaplygne, lagarne för hennes utveckling samt hennes förhållande till familj och samhälle, från äldsta tider intill 1200-talet.*
- II. *De sjelfverkande religiösa och politiska karakterernas tid, från 1200- till 1500-talet, med Birgitta Brahe, drottning Margareta och Kristina Gyllenstjerna som ledare.*

I.

Den svenska kvinnan, liksom hvarje menskligt väsende, bär ursprungligen inom sig en bunden personlighet, som måste frigöras, genom en utveckling från instinkt till sjelfmedvetande, från ofrihet till frihet, från maktlöshet till inflytande. Och berättelsen om detta utvecklingsarbete utgör hennes historia.

Grunddragen af hennes personlighet bilda en sällsam blandning af vekhet och kraft, hängifvenhet och sjelfständighet, hjerta och karakter. Får vekheten ensam råda, förlorar hon sig sjelf, för att uppgå i en annan, och lägger derigenom hämsko på sina egna och mannens äldaste anlag; får kraften allena herrska, gör den henne till ett odjur, och blir driffjedern för allt det sämsta inom henne sjelf och honom; när båda i full jemnvigt uppbära henne blir hon ädel och förädlande, så som endast den sanna kvinnan kan vara.

Detta hennes eget skaplygne, anden hos det folk, hon tillhör och den troslära, i hvilken hon fostrats, äro de trenne grundkrafter, som under olika tider bestämt den svenska kvinnans ställning och allmänna inflytande.

Dotter af ett aldrig underkufvadt folk och fostrad jemte mannen vid frihetens härd, intog hon ursprungligen en helt annan plats i familjen och samhället, än kvinnan i andra länder. Hos söderns folk stod kvinnan länge på samma ståndpunkt som de lifegna, underkastad de mest förnedrande lagar å feodalherrarnes sida. Men bland svenskarne funnos inga lifegna: hvar och en var en man för sig och kvinnan jemförelsevis fri. Icke heller var den fornordiska kvinnan föremål för den öfverdrifna,

men ofta med hemlig förnedring parade hyllning, som egnades den frankiska och germaniska qvinnan af medeltidens riddare. Hon älskades, likasom hon älskade djupt och för hela lifvet, men hon förgudades icke. Hon omgafs icke med ett hof af blott för henne svärmande tillbedjare, hon lät icke, likt damerna i Provence, helsa sig som "herre" och skref icke lagar för "kärlekens slafvar"; men hon var frie mäns aktade och eftersökta rådgifverska.

I många fall stod hon dock ofri och rättslös bredvid mannen. Så t. ex. lydde hon alltid som gift eller ogift under hans förmynderskap och egde ingen arfsrätt, så vidt manlig arfvinge fanns. "Hatt gånge till och hufva från" hette det ännu i den skrifna lagen. Af ordet *dotter*, som ursprungligen betyder mjölkflicka, har man velat sluta till att qvinnan i fädernehemmet hållits uteslutande till de tyngsta hushållssysslor. Sagorna berättade dock om ungmör, som täffat med männen, ej blott i tankelek, såsom diktning, gåtokonst, m. m., utan äfven i kämpalek. Sjelfva husslöjden förstod hon att adla, och det torde ej vara för djerft antaget, att de unga qvinnornas i guld och silke sömmade bilder af kämparnes bedrifter utgjort de första svaga försöken till en nordisk konst. Undervisning i örtekunskap och läkekonst ingick i äfven den vanligaste qvinnouppfostran. Detta qvinnans framgående såsom banbrytare för mannen på området, hvarifrån hon sedan utestängts, vare sig af hans afund eller af egen oförmåga att genomföra den blott dunkelt anade uppgiften, är en företeelse, som mer än en gång återkommer i den svenska qvinnohistorien.

Lydande under faders eller närmaste ättmans myndighet kunde den unga qvinnan ej utan hans tillstånd bortgifva sin hand. I äldsta tider synes till och med hennes eget tycke föga efterfrågats vid uppgörandet af äktenskapsaftalet. Dock förutsätta våra äldsta lagsamlingar hennes bifall i och med tillåtelsen att bryta en förening, hvartill qvinnan blifvit tvingad. Ofta föreskref hon sjelf vilkoren för sitt egande, vanligen bestående i någon ärofull mannabragd. Strängt taget var ej heller ett äktenskap, ingånget utan giftomannens tillstånd, ogiltigt inför lagen, men det kastade skugga på qvinnans goda namn och gaf fadren rätt att göra henne arflös, hvarjemte det å mannens sida betraktades såsom ett brott mot ätten, som fordrade godtgörelse. Brudköp i *egentlig* mening förekom aldrig; dertill aktades nordens friborna qvinna för högt; men väl erlade brud-

gummen vid trolofningen en gåfva, som antages hafva utgjort ersättning för det målsmanskap öfver bruden, han af giftomannen öfvertog, likasom bruden af den senare vanligen erhöi en s. k. hemföljd, samt af mannen en morgongåfva. Makarnes egendomsförhållande berodde länge blott af öfverenskommelse. Redan i de äldre sagorna förekomma spår af egendoms-gemenskap, utvisande den inom Norden rådande höga uppfattning af kvinnans personliga värde och äktenskapets betydelse, jemförd med förhållandet i andra länder, der hustrun länge utgjorde blott en del af mannens lösören. Sagorna berätta om giftermåls-aftal, som förbehållit hustrun fri förfogningsrätt öfver sin för-mögenhet och derjemte rätt till hälften i det samfälda boet. Äfven omtalas att modern ålagts att med $\frac{1}{3}$ bidraga till barnets underhåll, mannen med $\frac{2}{3}$ o. s. v. Från en blott plägsed, be-roende af frivillig öfverenskommelse, öfvergick egendoms-gemenskapen småningom till lag, och har såsom sådan hårdnat till ett tryckande tvång, förnedrande för kvinnan och ofta olycks-bringande för familjen, i det förvaltningen och *nyttjanderätten* till den så kallade gemensamma egendomen — *hustruns sjelf-förfärfvade inkomster deri inberäknade* — är mannen *ensam* och *uteslutande* förbehållen.

Värmen och troheten af den fornnordiska kvinnans kärlek, samt hennes högstämda anspråk på den, som ville vinna hennes hjerta, röjer sig snart sagdt i hvarje saga eller folk-qvæde. Å andra sidan saknas icke heller uttryck af misstro till "fagra möars snack" och "vänskap med flygtig kvinna". "Mången god mö, när riktigt hon pröfvas, är ombytlig mot män", klagar Odin. Men så bekänner han en annan gång: "ond lön gaf jag tillbaka för hennes oskyldiga sinne och starka hängifvenhet". — "Mannavettsbräcka" nämnes i sagorna mången fager mö, som förvridit ynglingarnes hufvuden, och det berättas att skalder dömts till döden, såsom straff för att de diktat kärleksqväden, som kunnat förvekliga hjeltarnes sinnen. Allt sådant torde dock få anses blott såsom tillfälliga öfverdrifter eller afarter af den höga och rena uppfattning af kärleken och af kvinnan såsom dess föremål, hvilken var nordmannaanden egen. Naturligtvis hade kvinnan sin skuld i afvikelserna, hvilka, också de, kunna hänföras till de tvänne grundsträngarne i hennes väsende. Der vekheten uteslutande beherrskade henne, der kunde man med skäl varna också för männens förvekligande; der åter kraf-ten var allena styrande, blef hennes kärlek en "mannavetts-

bräcka", störtande både henne och den hon älskade i förderfvet.

"För kärlek må dock ingen tadlas", sjunger Håvamål urskuldande. "Vise gör till dårar han, den mäktige".

Stod qvinnan såsom den älskande, viljerena och starka ungmön högt i mannens ögon, steg hon dock ännu högre, då hon såsom maka tog plats vid hans hjerta och hans härd. Själfva det fornnordiska språkets benämningar på den gifta qvinnan sägas antyda så väl hennes skaplynne som hennes ställning. Så uttryckes troheten, grundvalen för hela hennes väsende, i ordet *hustru* = *hus-tro*. Den ännu äldre benämningen *Fröja* = *fru* antyder hennes makt inom hemmet, och den ursprungliga betydelsen af ordet angifver närmare arten af denna makt såsom ett *glädjens och godhetens välde*. I det äldsta fornnordiska qvädet kallas hustrun mannens "*öraruna*", det är den, i hvars öra han tryggt kunde hviska sina hemligaste tankar. Deremot afrådas de unge männen i sagorna från att förtro sina hemligheter åt en frilla. Oäkta börd var en skam; "arfboran" eller "odalhustrus barn", den ärofyllaste benämning. Också värnades hustruns ära såsom den dyrbaraste helgedom; hennes kränkta heder hämnades såsom den djupaste skymf och äktenskapsbrottet straffades hårdt i mån som den hustruliga troheten skattades högt. Ädlare och skönare förebilder af qvinnan såsom maka torde ingen sagolitteratur hafva att uppvisa, än dem våra sagor framhålla i en Gudruns, en Bergtoras, en Thoras, en Åslögs gestalt. Den senare kan derjemte gälla som typ af den qvinliga diktaregåfvan, om man får tro henne vara den, som qvädit Ragnars dödssång.

Äfven såsom moder åtnjöt qvinnan den högsta aktning, så att äfven de vuxna sönerna vördnadsfullt lyssnade till hennes ord och böjde sig för hennes tillrättavisningar. Ett bland de yppersta bevisen härfpå ger Olof Tryggvasons saga. Den omtalar nämligen huru en moders förebräelser kommit stormännen på Island att återkalla sitt beslut att under hungerstid alla gamla och bräckliga skulle lemnas åt sitt öde, och i stället åläggas hvarje man att försörja, *i första rummet sin moder*, dernäst sin fader och i tredje rummet sina egna barn, vore det ock med arbete hos andra. Blott i ett fall, säger en fornkunnig skriftställare, synes den gifta qvinnans vilja ha varit maktlös; det var ifråga om hennes nyfödda barns utsättning eller dödande.

Dock saknas ej andra skuggor i taflan. Förbindelser på sidan om äktenskapet omtalas ofta, till och med månggifte.

Hustrun egde intet lagligt anspråk på mannens trohet, men väl kunde han förskjuta, till och med döda henne om hon svek sin tro.

Äktenskapet kunde dessutom under hednatiden godtyckligt upplösas af mannen.

Vi nämnde trenne grundkrafter såsom bestämmande för den svenska qvinnans ursprungliga ställning. Verkningarne af de tvänne första ha vi i det föregående sökt antyda; det återstår således den sista.

Om det är sannt att ett folks odlingshalt icke har någon säkrare mätare än dess gudsförhållande — att dess tanke- och handlingslif, i stort sedt, utgör en trogen afspeglning af dess tros- lif — så gäller denna sanning visst i högsta grad om qvinnorna. En djupare insigt i den nordiska qvinnans tros- lif under hednatiden, än man nu eger, skulle alltså gifva en klarare bild af hennes personlighet och arten af hennes inflytande. Måhända skola framtida forskningar skingra något af det dunkel, som nu inhöljer denna bild. Här våga vi blott som flygtigast beröra ämnet.

Länge lefde de gamle gudar orubbade i nordbons tro. Småningom undergräfvades dock deras makt. Drömtron skakas, det menliga medvetandet vaknar och ser sig spanande om i tiden. *Det förflutna, det närvarande och det tillkommande* forma sig för dess blick i bestämdare skepnader och uttala mörka varningar. Ur dem framgår ångestbebådarskan, *tviflet*, hotande med undergång människans sjelftimrade gudaverld. Tre gånger brändes hon, tre gånger föddes hon på nytt och "den hårda lefver ännu!" Ur hennes halfbrända hjerta födas förintelsens makter. De bindas till en tid af gudarne, men rifva sig åter loss, och så uppstår den första striden inom andelifvet. *Vid dess slut flytta gudarne från jorden till himlen.* Mellan båda hvälfves dock en lågande bro. Här kunna de onda icke komma öfver. Dock söka de från himlen locka gudarne till sig. Det lyckas; och så börjar den fallne guden, med sitt anhang, den sista striden mot ljusets makter. Allt lif bäfvar — sjelfva tidens rötter skakas — de gamle gudarne falla, den ene efter den andra — mörker råder öfver allt. Slutligen frambyter ur andarnes natt den eviga elden, renar och luttrar de urartade men odödliga lifsmakterna och skapar af dem nya himlar och en ny jord. Mörkret försmälter i det eviga ljuset — "allt hvad ondt var varder bättre" — ingen makt råder öfver den andra, "men öfver

alla råder *en*, mäktigare än den mäktige — *en, hvilken ingen tör nämna!*" Då återfinnes den förlorade hemlighet, öfver hvilken lifvet rufvat sedan begynnelsen:

"de gyllene taflo,
dem i tids början
stamfadren egde,
gudarnes herrskare,
och den fördoldes barn".

"Förstån I än — eller hvad?" spørjer Valan. Och hvar och en tycker sig kunna besvara frågan på sitt sätt. Myten är i sjelfva verket bördig af tusende tolkningar. Tagen såsom här, till en bild af folkets troskamp, kan den fattas i trängre mening såsom afslutad vid Ansgarii uppträdande och det första uppdragandet af korsets hemlighet. Sedd i stort åter fortgår kampen i olika skeden och är ännu ej på långt när genomförd. Gudarnes förflyttande från jorden till himlen blir då kristendomens första seger öfver hedendomen; den lågande bron mellan himmel och jord förebildar *Ordet*, förkroppsligadt i Honom, som är "vägen, sanningen och lifvet". Den fallne guden blir en hägring af den urartade kyrkan, som begagnar sjelfva det gudomliga ordet för sina orena afsigter. Den sista stora striden slutligen motsvaras af den nya tidens troskamp, upplågande med reformationen och fortgående ännu med stegrad häftighet, ända tills målet är uppnådt — "allt hvad ondt var varder bättre" — och den rastlöst sökande menniskoanden funnit lifvets förlorade hemlighet.

Med hänsyftning på vårt ämne blir då frågan: *hvilken del tog och tager den svenska qvinnan i den fortgående troskampen?*

Detta är i sjelfva verket en lifsfråga, af hvilken hennes vara eller icke vara i högsta mening beror. Svaret kräfde en Valas klara, fjerrseende blick. När skall en sådan uppstå ibland oss? Och hvem af oss, svaga, vågar väl förvetet framhålla sin mening? Visst är, att svaret aldrig kan gifvas på en gång och för all tid, minst i en sådan andelig brytningstid som vår. För kortare skeden af den förflutna tiden borde det deremot kunna gifvas, om ämnet en gång befinnes värdigt forskarens möda. Till dess äro vi hänvisade mera till aningens och den inre åskådningens, än till den faktiska pröfningens och bevisningens svar. Allt hvad vi här våga säga stannar därför vid några spridda antydningar, afseende blott att hålla frågan vid lif, icke att lösa henne.

Först erinra vi då att qvinnan hade sina förebilder i gudaverlden, att hon deltog i tempeltjensten samt hade del med i det tillkommande lifvet — det andra ljuset. Hvilken del de qvinliga gudomligheterna togo i sjelfva gudastriderna är oss ej klart; men väl att de förberedde och ofta på mer än ett sätt föranledde dem. Oftast var kärleken härvid drifkraft och ledande till seger än för de onda, än för de goda lifsmakterna, allt efter sin art. Att samma grunddrag beteckna qvinnans karakter och inflytande under sagolifvet är tydligt äfven för den, som blott flygtigt känner detsamma. I gudaverlden liksom i sagolifvet återfinna vi sålunda qvinnan än såsom bevarare och pånyttfödare af det goda och förlänande makten att skapa detsamma, än såsom frestare till det onda; ej sällan äfven offerande, ja förhårdande sitt hjerta, för att lyda ödets eller de höge gudars bud. För öfrigt erinra vi blott som flygtigast om de trenne högsta qvinnotyperna i den gamla gudaläran: *Norman*, som vakar vid ingifvelsens källa, formar ödet och vid hjeltarnes vaggas "spänner ränningen till deras lefnads storväf"; *Valkyrian*, uppträdande dels som ett vilje- och känslolöst verktyg för högre makter, dels som ett djupt känsligt qvinnoväsende, slitet mellan den himmelska och jordiska kärleken, och försöande båda genom offret af sig sjelf; slutligen *Valan*, den visa, mycket vetande, fjerran öfver alla verldar skådande, evigt mäktiga "sorgens brud".

I de allra flesta af dessa urbilder är *kraften* herrskande öfver vekheten, karakteren öfver hjertat. Så ock hos hednaqvinnan. Obändigast framstår måhända kraften just i brytnings-tiden mellan den gamla och den nya tron, skapande karakterer, storartade men demoniska, såsom en Gunhild, en Sigrid Storråda m. fl.

Under inflytande af sitt eget skaplygne, af folkanden, uppenbarad i sed och lag, samt af den tro, i hvilken hon fostrats, hade den fornsvenska qvinnan intagit den ställning vi här ofvan med några svaga penndrag sökt antyda.

Ehuru i många fall inför lagen omyndig och rättslös, hade hon dock, såsom vi sett, tillvunnit sig ett obestriddt välde inom familjen. Äfven i det offentliga lifvet deltog hon ej sällan icke blott såsom Blenda, för fosterlandets försvar, utan äfven för skipande af lag och rätt. Det berättas nämligen att häradet i styresmannens frånvaro ofta ställdes under uppsigt af hans hustru, hvilken senare prisades såsom bidragande till mannens ära, då hon

förmådde öfva en sådan makt öfver folket, att den oskyldiges rätt blef värnad, den brottslige straffad eller tvistande förlikta.

En viss jemlikhet mellan könen rådde alltså enligt ur-gammal sed. Understödd af kristendomens jemlikhetsanda och höga uppfattning af människans värde öfvergick seden delvis till lag. Sålunda påbjöd Erik den helige på 1100-talet, att hustrun skulle hafva rätt till "laga treding i lösören och afingegods", samt, tillägger Uplandslagen, "del i all den rätt, som uppländsk lag är". Härtill bifogade Birger Jarl lagarne om hemfrid och qvinnofrid, till värn emot fordom brukliga våldgästningar, brudrof m. m. och krönte slutligen verket med erkännande af den ogifta qvinnans arfsrätt. Från medlet af 1200-talet fick således, enligt svensk lag, dotter taga arf efter föräldrar, jemte son, dock *hon* blott *en* lott och *sonen två*, samt likaså syster ärfva hälften med bror. Att qvinnan förstod och till sitt fulla värde uppskattade dessa nya förmåner, röjer krönikan på sitt vanliga naiva sätt. När Birger Jarl dog, säger hon, sörjde båd' gammal och ung och "mycket bådo för honom qvinna. Han gaff them ock starckan rätt, ok lade ned mången ondan rätt, at ingen måtte gjöra them mehn".

I sexhundra år gällde Birger Jarls arfslag oförändrad, med undantag blott för borgardöttrar, hvilka enligt stadslag fingo lika arf med bröderna likasom, efter reformationen, prestdöttrar. Ännu ett undantag gällde, som bekant, Wärends qvinnor, hvilka till belöning för sitt manhaftiga försvar af hemorten erhöilo för evärdeliga tider lika arfsrätt med männen. Först vid Oscar den 1:stes tillträde till regeringen 1844, utsträcktes denna rättighet till *alla* svenska qvinnor.

II.

Vexelvis stigande och sjunkande fortgår den svenska qvinnans spår i samhällshistorien under den långa tidrymden från medlet af 1200- till medlet af 1800-talet. Man kunde likna det vid en elektrisk tråd, ledd från hand till hand, och verkande än lifvande än förlamande, än åter pånyttfödande, allt efter ledarnes olika art och skaplyne.

Med en återblick på några af dessa ledande personer, grupperade i enlighet med deras inbördes samband och betydelse, skola vi lättast slå bro mellan den gamla och nya tiden.

Låta vi tråden först upptagas af 1200-talets ståtligaste qvinna, *Ingrid Ylfva*, Birger Jarls moder, om hvilken det hette att "så länge hon höll hufvudet upprätt kunde ingen af hennes ätt gå under", så finna vi hos henne klaven till den höga tanke, Jarlen hyste och i sina lagar uttryckte om qvinnan. Hans svägerska, *Sigrid den fagra*, torde väl äfven med sitt, om lika mycken kraft som hängifvenhet vittnande handlingssätt, hafva befästat denna goda tanke. Från dessa båda följa vi tråden i stigande riktning, tills vi se den uppburen högt, såsom aldrig tillförene, af Sigrid den fagras dotterdotter, *Birgitta Brahe*, qvinnan med det rena sinnet, det brinnande hjertat, den klara siareblicken, den fria tanken och det oförfärade ordet, hvilket kom furstar och prelater att bäfva.

Med en sådan qvinna ibland sig var det ej underligt att svenska folket tog ännu ett steg i riktning mot könens likställighet genom lagbudet att qvinnan skulle, likasom mannen, vara inför lag ansvarig för sina handlingar, i stället att hon förut varit betraktad som "öfvermaga" och mannen fått svara för henne. En motsatt riktning antyder det samtidiga skärpandet af giftomannatvånget. Så äfven upphäfvandet af den lag, som till moder och gift syster öfverlät giftomannarätten, der ej lika nära manlig frände fanns.

Några årtionden efter sedan qvinnan sålunda af svensk lag förklarats ovärdig att råda öfver sig sjelf vid den afgörande vändpunkten af sitt lif, utväljes en qvinna till "svenska rikets fullmäktiga fru och rätta husbonde i lust och nöd". Hos den, om ej svenska födda, dock i Sverige och af en svensk fostermoder uppfödda *drottning Margareta* återfinna vi alltså, i slutet af 1300-talet, kvinnoinflytandets yppersta ledare och representant.

Så vidt vi förstå att dömna är *drottning Margareta* en af de största kvinnokarakterer, historien har att uppvisa: stor ej blott i kraft, men ock i hofsamhet, i klokhet och fromhet, i tanke som hjertelag. Hon och *Birgitta* beteckna höjdpunkten af det qvinliga inflytandet under det katolska tidehvarvet af vår historia. Hos *Birgitta* verkade detta inflytande i *renande*, hos *Margareta* i *enande* och *försonande* syfte. Hos båda var det således af äkta qvinlig art, ordet taget i dess ädlaste bemärkelse. Det spontana i framträdandet, det förutsättningslösa i arbetet, det rent personliga i framgången; denna hoppfullhet "emot all förhoppning"; detta gripande efter målet, ännu innan betingelserna för dess ernående blifvit uppfyllda, och,

slutligen, detta skenbara misslyckande, hvarigenom dock en stor framtidstanke blifvit väckt till lif — allt detta betecknar såväl Birgittas som Margaretas verk såsom alltigenom qvinligt. Det är samma företeelse af den qvinliga ingifvelsen, verkande såsom vägvisare för den manliga tanken, som vi nyss iakttog på den gryende konstens och vetenskapens område. Att lida födslo-smärtan för mensklighetens stora idéer, utan att kunna förverkliga dem, är kanske ock qvinlighetens högsta uppgift, uppenbarad i dess heligaste form för henne, som blef moder till verdens Frälsare, för att vid korset begråta hans skenbara undergång.

Birgitta egnade sitt lif åt renandet af Kristi kyrka och dog utan att hafva nått sitt mål; men hon hade dock skänkt världen den tanke, som en Savonarola, en Luther, en Calvin skulle upptaga och förverkliga och som ännu i våra dagar manar kyrkan till ytterligare rening.

Drottning Margareta gjorde till sitt lifs mål att försona sina trenne folk "så att de skulle öfverens varda och icke någon tid örloga eller tränga den ena på den andra, utan blifva i samdrägt och kärlek; och all fejd och tvedrägt, som af ålder varit, skulle nedläggas och aldrig mer upptagas", m. m. Man tycker sig vid läsningen af den tilltänkta unionsakten höra en kärleksfull moder förmana sina tvistande barn. Och samma missgrepp, som denna gör då hon tvingar barnen att räcka hvarandra fridskyssen, medan ännu oviljan kokar i deras hjertan, samma missgrepp gjorde Margareta, då hon, såsom insegel på försoningen, bjöd att alla tre rikena "skulle evinnerligen en konung hafva, så att de aldrig skulle åtskiljas mera". Men om ock i tillämpningen förfelad, var dock försoningstanken uttalad och fortledé i folkmedvetandet midt under de blodigaste fejder, hvarom bland annat de så kallade bondefrederna vittna. Och efter fyra sekler blef Margaretas idé, genom Sveriges och Norges förening, delvis förverkligad af den störste statsman, som i nyare tider innehaft någon af Nordens troner. Tillkommen genom våld, var dock äfven denna förening länge blott ett slags tvångskyss lik den första. Blott småningom helgades den genom medvetandet af inre enhet till ett verkligt brödräfbund, som under ett fritt utbyte af ömsesidiga fördelar, inom andens och materiens värld, blifvit allt mera befastadt. Men icke nog härmed. Äfven den tredje brodern har känt sig dragen af frändskapsbandet. I *inre, väsentligaste* mening är sålunda Mar-

garetas tanke i sin helhet förverkligad: "*Samdrägt och kärlek råder mellan Nordens folk, och den fejd och tvedrägt, som af ålder dem emellan varit, är nedlagd och skall aldrig mera upp-tagas*".

Efter Margareta fortfor det qvinliga inflytandet ännu länge att inverka på folkets öden, ehuru blott medelbart genom männen och ej sällan uppblandadt med främmande, orena elementer. Dess spår delar sig under unionstiden i tvänne hufvudströmningar, den första verkande genom de utländska kungarne, den andra genom infödde svenska män, och hvardera inom sig splittrad i en god och en ond riktning. Den förstnämnda hufvudströmmen utgår företrädesvis från tvänne personligheter, båda starkt ledande, den ena — *drottning Filippa* — till godt, den andra — *Sigbrit* — till ondt. Den andra inflytelseströmmen finner sitt förnämsta uttryck i de qvinnor, hvilka stodo vid sidan af fosterlandets ledande personligheter.

Att män sådana som Engelbrekt och Karl Knutsson varit fostrade af ädla och sjelfständigt tänkande mödrar, kan man tryggt antaga, ehuru deras namn ej bevarats åt efterverlden. Om den senares hustru, den sköna och fromma *Katarina Ormsdotter*, förtäljer krönikan, att hon varit älskad af folket och utgjort sin makes högsta glädje och tröst. "Lif och anlete voro lika sköna", säger den gamle berättaren. Kraftigare framstår i häfderna *Ingeborg Tott*, Sten Sture den äldres hustru, ej blott såsom deltagande i mannens rådslag, utan ock såsom i hans frånvaro sjelfständigt ingripande i folkets angelägenheter — allt i fosterländsk riktning*). Att det dock fanns ett inflytande i motsatt riktning, visar krönikans berättelse om huru qvinnornas fåfängliga åtrå att erhålla den med mannens riddarevärdighet följande *fru*-titeln bidragit till Sturens förbigående och kung Johans antagande till konung, enär endast ett krönt hufvud kunde meddela riddareslaget.

"Det månede de svenska qvinnor vålla
Ty af herrenamn månede de så mycket hålla.
Hvar frälseqvinna ville heta fruga
På det andra skulle sig för henne buga."

Genom dessa grumliga spår ledes det renare qvinnoinflytandet framåt med Svante Stures kloka och hängifna maka, *Märta*

*) Hon var dessutom en kraftig befrämjare af boktryckerikonsten och säges hafva på egen bekostnad upprättat ett boktryckeri för Upsala akademi.

Ivarsdotter, hvars bref ännu vittna om hvilket öppet förtroende den tidens politiska ledare hyste för sin hustru. Ännu fortfor dock det qvinliga inflytandet att verka blott medelbart i andra hand. Först under de nationella olyckornas hårdaste tryck springer den bundna kraften fritt i dagen, verkande omedelbart och själfständigt genom den modiga och högsinnade *Kristina Gyllenstjerna*. Historien har ej slösat med färger vid målandet af hennes bild. Och dock äro väl få historiska personligheter så djupt och outplånligt inpreglade i det svenska folkets hjerta, som den af *Kristina Gyllenstjerna*, då hon — "den svaga qvinnan" — ensam bland alla svenska herrar och män vågade, efter *Sturens fall*, bjuda inkräktaren spetsen. Man tycker sig se henne i *Stockholm*, samlande de spridda krafterna till det älskade fosterlandets försvar, skrivande bref på bref med de bevekligaste böner till de svenska herrarne, afsändande ilbud till allmogen i alla riktningar, utfärdande skrivelser och sändebud till främmande makter och utverkande deras hjälp, samrådande med höfvidsmännen om hufvudstadens försvar, eller kämpande med ordets vapen mot vankelmodet och förräderiet inom dess murar — allt detta medan hennes veka qvinnohjerta begrät en älskad make och ett spädt barn, samt hade af retade fiender det värsta att frukta för den sexårige kvarlevande sonen. Och ännu i fallet — denna all storhets hårdaste prøfvosten — står *Kristina Gyllenstjerna* för vårt minne lika ädel och stor, betingande af segraren de bästa vilkor, deribland främst *hans* frigifvande, som skulle utföra hvad hon ej förmått — folkets befrielse. Hennes lidande i det mångåriga fängelset, hennes ståndaktiga afvisande af hvarje frestelse att för den moderliga ärelystnaden offra det räddade fosterlandets lugn, hennes ifriga försök att afvända sin andre mans släkt från stämplingarne mot kung *Gustaf*, och slutligen hennes lyckliga bemödande, att i sin son uppfostra en trogen och lydig hjälpare åt landets räddare, allt detta fulländar bilden af *Kristina Gyllenstjerna* såsom en af Sveriges renaste och ädlaste qvinnokarakterer, värdigt afslutande en *Birgittas* och en drottning *Margaretas* tidevarf.

Se vi tillbaka på den svenska qvinnans andra utvecklings-skede, omfattande tiden från kristendomens första gryning till katolicismens sista tid, röjer sig en skilnad mellan förr och nu, som bäst åskådliggöres, om man ställer bredvid hvarandra de båda qvinnoskepnader, som förmedla öfvergångarne från det gamla till det nya: *Sigrid Storråda* på gränsen mellan heden-

dom och kristendom; *Kristina Gyllenstjerna* mellan katolicism och reformation. Det afstånd, som skiljer den sjelfviska, splittsående men trosfasta hednaqvinnan från den sjelfuppoffrande, försonande och ädelt viljestarka *Kristina Gyllenstjerna*, hade den svenska qvinnan under tiden haft att genomlöpa. Likasom under föregående tidskifte, så hade också nu troslifvet utgjort den innersta och verksammaste grundkraften i hennes utveckling. Under katolicismen, så väl som under hedendomen, hade hon haft sina förebilder i trosläran. Nornan, Valkyrian och Valan hade gifvit vika, eller verkade blott i form af hemlig vidskepelse, men i deras ställe hade kommit helgonen och den heliga jungfrun. Framsteget häraf var stort, om ock ej fritt från betänkliga afsteg. Djupast verkar förändringen på qvinnans eget skaplygne, lösande hjertats bundna krafter utan att undertrycka karakterens. Helgad och kristnad, sammansmälter sålunda kraften med vekheten och af denna förening danas personligheter af en renhet och skönhet, som endast kristendomen kan frambringa, och för hvilka *Birgitta* står såsom en af senare tider knappast upphunnen förebild. Att kristendomen segrat först efter en hård strid är kändt, och man vet att qvinnan tagit en ej ringa del deri, både som förkämpe för den nya och försvarare af, eller åtminstone personligen fasthållande den gamla. Båda delarne hedrar henne, som bevis att hon i ena som andra fallet leddes af en verklig personlig öfvertygelse. Äfven tempeltjensten hade ett slags motsvarighet i klosterlifvet. Dess många ljusa och mörka sidor äro alltför väl kända, så väl af historien som folkpoesien och krönikan, för att här behöfva mer än i förbigående vidröras. I den slutna klostercellen, likasom fordom i templet eller i jungfruburen, utkämpade qvinnan sin gamla strid mellan de motsatta krafterna i sitt eget väsende. Der vekheten segrade försjönk hon i en intetsägande karaktärlöshet eller lyckades att döda och i altarduken eller helgonskruden insömna alla sitt väsendes högre kraf. Der kraften allena blef rådande skref hon i hemliga blodsgerningar sin mörka historia. Der båda sammansmälte drefs hon att verka i ljusets tjänst och för sina medmänniskors bästa, dels såsom forskare eller sierska, dels såsom lärare för ungdomen, dels såsom upptecknare af sina egna eller andras andeliga erfarenheter, dels såsom samlare och afskrifvare af gamla skrifter, senare såsom befrämjare af tryckningskonst, utöfvare af läkarekonst, trädgårdsodling m. m. Klostren utgjorde säkerligen medelpunkter för den tidens

qvinliga bildning. Utanför klosterlifvet inom hemmet och samhällslifvet verkade den nya tron väl öfver hufvud taget i samma riktning, och en rätt djupträngande blick torde kunna skönja spåren både af ett helgande och frigörande samt å andra sidan af ett förslappande och förslafvande inflytande. Det förra är dock bestämdt öfvervägande och visar sig i den förädlande makten af qvinnans inflytande.

Vid en återblick på den senare unionstiden framstår såsom en af dess märkvärdigaste företeelser, *det synbara välde den gifta qvinnan utöfcade på männens politiska åsikter, och den fosterländska riktning detta välde i de allra flesta fall antog.*

Så har t. ex. historieskrifvaren visat huru högtstående, mäktiga slægter småningom genom giftermål dragits öfver från de främmande unionskonungarne till de fosterländska folkledarne, för att i sin ordning träda i spetsen för frihetskampen.

Ett vackrare minne kunde vi ej såsom totalintryck medtaga från den första hälften af tidsrummet mellan Birger Jarl och konung Oscar. Icke heller kunde vi finna en naturligare öfvergång från de sjelfverkande religiösa och politiska karaktternas tid till det följande skedet, hvilket kunde beteckna såsom familjekarakterernas och det medelbara inflytandets period.

(Forts. nästa häfte.)

Esselde.

35. En återblick på några af Rysslands inre förhållanden.

Knappast gifves väl något för oss så obekant land, som just vårt närmaste grannrike, Ryssland. Både i socialt, kommersielt och litterärt hänseende har likasom en kinesisk mur varit uppdragen mellan Sverige och detta land. Kringen hafva utgjort, snart sagdt, den enda samfärdseln mellan oss. Det är naturligt att ett sådant förhållande framkallar mångt missförstånd, i form, dels af opåkallade antipatier, dels af en tjuuning, sådan den lilla fogeln säges erfara framför det bländande färgspelet i en cobra capellos ögon. Det ena så väl som det andra innebär fara. Hvarje tillfälle att skingra den okunnighet, som alstrar dylika missförstånd, bör därför tagas i akt.

I det öfriga Europa har Ryssland, dess folk, dess institutioner och dess politik, länge varit ett föremål för rastlösa studier. Resultatet framträder så väl i form af originalskrifter, som öfversättningar från ryska språket, hvilka årligen upptaga ett allt större rum inom de stora kulturländernas litteratur. Ett och annat af dessa arbeten har funnit väg äfven till den svenska bokmarknaden. Så t. ex. Henri Martins berömda "Ryssland och Europa", Dixons "Det fria Ryssland" samt Tourgeneffs romaner. Från svensk sida är den ypperliga anmälan af Tourgeneffs senare arbeten i tidskriften Framtiden oss veterligt det enda mera framstående försöket att belysa Rysslands inre. Här ville vi fästa läsarens uppmärksamhet på ett annat ryskt arbete, af samma ursprungliga art som Tourgeneffs, ehuru ej företrädesvis belysande den närvarande, utan den närmast föregående tiden, samt derifrån ledande blicken öfver till framtiden.

Det ifrågavarande arbetet utkom förlidet år i Leipzig, på tyska, under titeln: "*Aus den Mémoires eines russischen Dekabristen*". Boken väckte allmänt uppseende och vann inom kort en stor spridning, i trots af öfverskriften, som för de flesta torde i första ögonblicket förefalla obegriplig. Man behöfver dock blott slå upp första sidan, för att få veta att benämningen *Dekabrist* är hemtad af det ryska ordet *Dekaber* = *December* och tilldelades deltagarne i det ryktbara militärupproret i S:t Petersburg, vid kejsar Nikolai uppstigande på tronen i December 1825.

Efter upprorets undertryckande och derpå följande förhör och dom, blefvo, såsom bekant, de flesta af de sakfälda deporterade till Siberien, att der, med mångårigt tvångsarbete och landsförvisning för lifstid, böta för sitt ädla, men förfelade bemödande att i rysk jordmån omplantera den nya tidens frihetsidéer.

Grämselse öfver ett förfeladt lifsmål, jemte den hårda medfarten och det tunga arbetet, undergräfvade småningom landsflyktningarnes krafter, och då kejsar Alexander, genom en af sina första regeringshandlingar, frigaf Dekabristerna, återstodo af 121 personer icke mer än 14.

En bland dessa är författaren till ofvannämnda anteckningar, hvilken, ehuru han icke utsatt sitt namn på titelbladet, dock tydligt röjer sin identitet med hufvudpersonen i skildringen, den estländske baronen *A. Rosen*. Skildringens

trohet är alltså öfver alla misstankar, och den måttfulla och försonliga ande som genomgår boken, hedrar på det högsta författarens både karakter och omdöme. Icke som skulle den därför vara matt eller färglös; tvertom! Sällan får man läsa en berättelse af mera fångslande och gripande innehåll. Orsakerna till sammansvärjningen och händelserna, under den minnesvärda dagen då den ryska arméen hade i sina händer sin blifvande herrskares öde, hafva enligt sakkunniges vitsord aldrig blifvit med så mycken klarhet och noggrannhet framställda. Då läsaren derefter med andlös förväntan följer offren för detta olyckliga företag genom kedjan af de hemliga förhören och ransakningarne, gripes han af ett sönderslitande intresse.

Vore det ej för den sanningstalande enkelhet, som stämplar hvarje rad af boken, skulle man knappt kunna fatta möjligheten af att menniskor i vår tid haft att genomgå sådana pröfningar. Nu läser man deremot skildringen med den fullkomligaste öfvertygelse om dess sannfärdighet, så mycket mer som författaren aldrig försummar något tillfälle att framhålla äfven tafians ljussidor och framför allt den ljusare framtid Ryssland, under den nuvarande kejsaren, gått till mötes.

Baron Rosen börjar sin bok med en intressant redogörelse för de herriga sällskapen i Ryssland, och uppger såsom orsak till deras uppkomst, dels den naturliga reaktionen i sinnena, då förtrycket från Katarina d. 2:dras och kejsar Pauls tider efterträddes af en större frihet under Alexander d. 1:ste; dels 1812 års uppror och den medvetna kraft och fosterlandskärlek, som då väcktes hos en del af folket; dels och hufvudsakligen det ödesdiga kriget 1814 och det fleråriga vståndet i det af de förenade arméerna besegrade Frankrike.

Efter den andra intagningen af Paris hade nämligen ryska och preussiska ockuperingsstrupper i årtal varit förlagda i Frankrike. De preussiska officerarne, genomträngda af motvilja för de franska revolutionsidéerna, hade endast längtat att återvända hem. På ryssarne åter hade vståndet på fransk jord haft ett helt annat inflytande. För den unga ryska adeln, isynnerhet den vid gardesregementena, hade det fransk-tyska fälttåget varit liktydigt med inträdet i en dittills nästan okänd kulturverld. Under en blidare himmel, bland nya förhållanden, hvilka buro prägeln af en högre odling, under inflytande af mildare seder och en humanare lifsuppfattning, tillegnade sig många af de ryska officerarne nya synpunkter för bedömande af hemlandets förhål-

landen. För de unga män, som tillbragt större delen af sin lefnad antingen under den tryckande enformigheten af ett ryskt småstadslif eller under Petersburgerfesternas bachantiska tummel, uppgick nu vid Loires och Garonnes blomstrande stränder ett helt annat lif, åt hvars trollmakt de med förtjusning hängåfvo sig. Förhållandena medgåfvo en frihet i ord och handling, som man dittills ej drömt om. De i Frankrike pågående politiska parti-striderna funno i de unga främlingarne lärgiriga åskådare. Företrädesvis syntes just de dugligaste och mest tänkande unga gardesofficerarne insupa de nya idéerna om frihet, medborgerlighet och likställighet inför lagen och med hänryckning fördjupa sig i det folks lif och tänkesätt som de dragit ut från fjerran östern att bekämpa. I mer än ett bröst vaknade tanken på att göra fosterlandet delaktigt af dessa förmåner, och med ungdomens obetänkta hänförelse förbisåg man det djupa svalg, som låg emellan den franska och ryska folkanden. Från det fleråriga uppehållet i Frankrike hemkom blomman af det ryska gardet med den fasta föresatsen att till Ryssland importera Frankrike.

Deraf de första politiska sällskapen i Ryssland, hvilka längre fram anslöto sig till dylika i Polen.

Kejsar Alexander hade, som bekant, aldrig gillat Polens tredje delning; vid Wienerkongressen påyrkade han upprättandet af ett nytt polskt konungarrike, och ville återgifva polackarne sitt fädernesland. Betraktande sig som Europas befriare, "skrifver Rosen, "ville han också blifva Polens, och smickrade sig med att i Warschau kunna vidmakthålla en stor konstitutionel konung. Denna plan bekämpades, som man vet, af de öfriga stormakterna. Så t. ex. skref lord Castlereagh till kejsaren: "Ett enda steg från envåldsmakt till konstitutionel frihet kan förändra seklers gång; edert förehafvande kan framkalla politisk oro i edert eget land." Kejsaren svarade att man måste gifva polackarne ett mål för sina sträfvanden, att ju längre de förtrycktes desto kraftigare skulle de motsätta sig allt främmande inflytande, och derigenom sätta Rysslands och hela Nordens lugn i ständig fara. Alexander gaf Polen en konstitution, och allt tycktes i början gå förträffligt. Inom tio år var hela den polska statsskulden betalad; handel och industri uppblomstrade kraftigt, och organisationen af den polska arméen ansågs som ett mönster. Kort efter kongressen i Aachen inträdde dock som bekant ett omslag. Kejsaren fattade misstroende till den polska riksdagsoppositionen — ryssarnes afund mot de förmå-

ner, som blifvit polackarne tillerkända, framträdde allt mera bjert — konstitutionen öfverträdde gång på gång, och genast uppflammade åter det polska folkets gamla hat mot de ryska förtryckarne.

Så stodo sakerna då de hemliga polska och ryska föreningarne började närma sig hvarandra genom en af de ryska hufvudmännen, Pestel. "Ryssen blir aldrig polack, lika litet som polacken ryss; dertill äro de till tro, språk och historiska traditioner alltför skiljaktiga — det visste Pestel och hans kamrater ganska väl", säger vår författare. Då alltså en sammansmältning var omöjlig, sågo de i en förbundsstatsförfattning enda utvägen till en förlikning. Polen skulle därför återställas såsom en särskild stat; Lithauen, Ukraine, Finland och Östersjöprovinserna såsom en förbundsstat bilda ett helt för sig, och slutligen skulle båda dessa stora stater, med bibehållande af full inre sjelfstyrelse, enligt en efter amerikanskt mönster af Pestel uppgjord författning, ansluta sig till Ryssland under en centralregering, i allt som rörde yttre politik, handel, sjöfart, tull, m. m.

Begagnande sig af förvirringen efter Alexanders död och Konstantins afsägelse, samt inseende att intet var att hoppas för friheten, om Nikolaus med fast hand hunnit fatta regeringsstyglarne, höjde man den 22 december 1825, i S:t Petersburg, upprorsfanan. De sammansvurne visste sig hafva nästan hela militären och en stor del af befolkningen på sin sida; inga mått och steg voro tagna för att förekomma upproret; det hade sålunda de bästa utsigter att för ögonblicket lyckas, och icke destomindre förfelades det i grund. Orsaken härtill var länge en gåta. Rosen visar nu påtagligt att den låg, dels i planens löslighet, dels i bristande själsnärvaro och beslutsamhet hos ledarne, från hvilka ett slags moralisk förflamning spred sig till sammansvärjningens alla grenar. Sjelfva den militärstyrka, som uppställdes emot de sammansvurne, var i hemlighet deras sak tillgifven. Vakten vid kejsarens palats bestriddes den dagen af ett regemente, som tillhörde de sammansvurne; sjelfva det batteri, som riktade kanonerna mot de upproriske, kommanderades af en medlem af sammansvärjningen. "På kajen, midt för kejsaren", berättar författaren, "stod öfverste Bulatow med laddade pistoler i fickan, fast besluten att skjuta den nye envåldsherrskaren, och dock återhölls han af någon osynlig makt. Då kejsaren vid ransakningen uttryckte sin förvåning

att se honom bland de sammansvurne, svarade Bulatow, att det var mera förvånande för honom att se kejsaren här. "Huru då?" frågade Nikolai. "Derför, Sire", svarade Bulatow, "att jag i går under två hela timmar befann mig på tjugu stegs afstånd ifrån Ers Majestät, med pistolerna laddade och fast beslutet att skjuta er; men så snart jag förde handen till hanen svek mig hjertat!" Kejsaren tyckte om denna hans uppriktighet och gaf honom derefter en mildare behandling än oss andra. Några veckor derefter hade Bulatow svält sig till döds. Under den förfärligaste kamp mot den naturliga sjelfbevarelsedriften, som till och med dref honom att gnaga på sina egna finger-spetsar, vägrade han all föda. "Hvem skulle väl hafva trott", tillägger författaren, "att en man af sådant gry skulle hafva brustit i beslutsamhet?"

Baron Rosen, som jemte många andra afrådt företaget såsom omoget och på förhand dömdt att misslyckas, ville dock ej undandraga sig deltagandet deri. I spetsen för några kompanier af det finska jägareregemente han tillhörde, tog han dock blott en passiv del i uppresningen, drog sig slutligen tillbaka till kasernen och skyndade derifrån hem att taga afsked af sin unga hustru. Följande morgon var han kejsarens fånge, tillika med flertalet af de öfriga sammansvurne.

"Upprorsmännen", säger Rosen, "åsyftade en politisk omöjlighet och hade således sig sjelfva att skylla, då de blefvo offer för sin egen obetänksamhet. Likväl kan det icke förnekas, att det var blomman af det kejsarliga gardet, eller öfver hufvud hela den unga intelligensen, som vågat statsstrecket af 1825. Med ungdomlig hänryckning öfverlemnade man sig åt ett antal begåfvade, men i det verkliga lifvet opraktiska anförare; mången ansåg det som en hederssak att dela fara och nöd med de ädle förkämparne för den nya tidens idéer. Medvetandet att tillhöra antalet af nationens ypperste män verkade starkare än fruktan för död eller landsflykt; man hade för första gången kommit i beröring med idealet och kunde ej motstå trollmakten af ett företag, som ville förverkliga detsamma.

Rebellerna af 1825 framstå alltså såsom ungdomliga värmare, hvilka ingalunda få dömmas blott efter den politiska måttstocken. Det hårda öde, som kom dem till del, har försonat deras skuld, och läsaren kan numera studera deras historia med ett rent menskligt intresse för det första försöket att indraga Ryssland i de vesteuropeiska frihetsidéernas spår."

Den lifliga skildringen af sjelfva upproret måste vi här förbigå, för att följa författaren blott genom de märkligaste tilldragelserna af förhöret och den första fängelsetiden, samt der-efter förflytta oss med de landsförviste till Siberiens ödemarker.

Efter en plågsam väntan i arresten kallades baron Rosen d. 21:sta december till förhör i det inre af palatset. Införd till adjutanten för dagen, general Levaschow, hvilken satt vid ett skrifbord beredd att anteckna svaren, väntade fången att förhöret skulle börja. I samma ögonblick öppnades en sidodörr och kejsaren inträdde. Rosen tog ett par steg framåt för att gifva den vanliga militäriska helsningen. Kejsaren ropade "Halt!" lade sin hand på hans ena epålett, och i det han upprepade orden: "tillbaka! längre! längre tillbaka!" återförde han fången till hans förra plats, vändande honom så att skenet föll rätt på hans ansigte.

"Han såg mig stadigt i ögonen", fortfar författaren, "uttryckte tillfredsställelse med mitt forna förhållande i tjensten och tillade, att han mer än en gång bemärkt mig. Han anmärkte derpå, att svåra anklagelser voro gjorda emot mig, att han väntade ett öppet erkännande af sanningen, samt att han ville göra hvad han kunde, för att rädda mig. Derpå drog han sig tillbaka, och så snart han lemnat rummet, vidtog förhöret. Jag fann mig i en brydsam belägenhet. Jag hade intet skäl, likasom ingen möjlighet, att dölja någonting, som rörde mig sjelf; men det var mig omöjligt att säga *hela* sanningen; minst af allt kunde jag nämna några af upphofsmännen till eller deltagarne i företaget. Efter en half timme kom kejsaren tillbaka, tog från adjutanten papperet der denne antecknat mina svar, och läste dem. Der fanns icke namnet på någon enda af mina medbrottslingar. Kejsaren bortlade papperet, såg på mig vänligt och uppmanade mig till öppenhet. Han var klädd i uniform och hans tärda utseende och blodsprängda ögon röjde att han oafåtligt arbetade, besluten att undersöka, höra och läsa allting sjelf. Återigen drog han sig in i sitt kabinet; plötsligt öppnades dock ånyo dörren och jag hörde honom säga: "*Dich rette ich gern!*"

Då protokollet öfver det hållna förhöret framlades för fången, med begäran att han skulle underteckna det, tvekade han och tillkännagaf för general Levaschow att han der icke *kunnat* meddela *hela* sanningen. Denna tvekan rapporterades för kejsaren och synes hafva misshagat honom såsom ett ut-

tryck af misstro till hans löfte. Domen blef i följd deraf ej blott icke mildrad utan tvärtom ytterligare skärpt.

Bland de många drag Rosen berättar ur de andra fångarnes öden kunna vi här blott anföra ett par, rörande N. A. Betuschew. Han hade flytt, men blef ertappad, återskickad till Vinterpalatset, och omedelbart uppförd till förhör. Utmattad af hunger inbjöds han att under afvaktan på förhöret deltaga i adjutantens måltid; storhertigen Michael tog plats vid bordet och talade med honom. Då fången sedan lemnade rummet, sade storfursten till adjutanten: "Gud ske lof, att jag icke kände den karlen för några dagar sedan; jag tror sannerligen han kunnat draga mig med in i sammansvärjningen!" Kejsaren emottog Betuschew vänligt och sade till honom: "Ni vet att jag kan rädda er om jag vill; och vore jag viss att ni i framtiden troget skulle tjena mig, vore jag villig att förlåta er." Betuschew svarade: "Ers Majestät! Deri ligger just olyckan, att ni kan göra hvad ni vill, att ni är öfver lagen. Allt hvad vi eftersträfvat är en sådan förändring af det bestående, att era undersåter hädanefter skulle bero af lagen allena, icke af Ers Majestäts godtycke."

Halft bortglömd i palatsets vaktarrest, der han i sittande ställning, med den uslaste föda och utan ombyte af kläder qvarhållits ända till d. 5:te januari, affördes slutligen Rosen, jemte flera andra af de anklagade, på storfurstens tillsägelse till Peter-Pauls-fästningen, der de öfriga fångarne redan förut blifvit insatta. Under en stunds väntan i kommandantsalen, blef han vittne till en liten händelse, som är upplysande för Rysslands inre förhållanden. Då kommandanten bland de väntande såg en äldre man, på hvars bröst glänste S:t Annæ-ordens tecken i diamanter, och i honom igenkände en sin brorson, yttrade han sin bestörtning öfver att finna honom der, och "bland de der herrarne". Mannen upplyste då att han var anklagad endast (!) för försnillningsbrott. "Nå Gud ske lof!" utbrast kommandanten med en suck af belåtenhet och räckte den hederlige brorsonen sin hand.

Månad efter månad tillbragte Rosen i en trång trekantig cell, ensam, utan rörelse för kroppen, utan sysselsättning för själen. Endast tanken var fri — fri att plåga honom med tusen dystra föreställningar. Sorgligast af allt var honom tanken på hans unga hustru, hvars förstfödde väntades inom kort. Först i medlet af april fick han, på vägen till badstugan, några ögonblick inandas den friska luften. Dagsljuset bländade honom så

att han måste föra handen för ögonen, marken tycktes honom gunga under hans fötter och luften betog honom andedräkten. Det var hans eget regemente som hade vakten för dagen, och soldaterna helsade honom högljudt och gladt som förr. På återvägen såg han på afstånd sin hustru, som vid ingången till kyrkan afvaktade hans förbigående. Hjertat tycktes ville spränga hans bröst, för att störta henne till mötes; men han fick ej nalkas henne, endast på afstånd tillvinka henne en helsning. "Då jag återkom till min cell", skrifver han, "fann jag den om möjligt ännu mörkare och ödsligare än förut."

Längre fram utverkades tillstånd för de båda makarne att se hvarandra en kort stund, då och då, i kommandantens närvaro. I djup sorgdrägt, men stark och modig, mötte den unga hustrun sin make och ingaf honom hopp och mod. Slutligen underrättades han att hon skänkt honom en son. "Så är hon icke mera ensam i verlden!" tänkte han, välsignade med brinnande hjerta sin son och bad i sina dagliga böner att den evige Fadren måtte ersätta honom den timlige.

Den 12:te juli märkte Rosen från fängelsegluggen några arbetare, sysselsatta, under uppsigt af ett par adjutanter, att på fängelsevallen uppföra ett slags timmerställning, hvars ändamål han fåfängt sökte utgissa. Under tiden hade ett slutförhör hållits med fångarne inför ett slags krigsrätt, der, enligt rysk sed, anklagarne tillika voro domare; och fångarne kallades nu att höra sin dom. Fem af dem dömdes att mista lifvet genom hängning, de öfriga till straffarbete på flere eller färre år, samt landsförvisning på lifstid. Domens uppläsande för hvar och en särskildt upptog fem hela timmar. Ingen af de dömde yttrade ett ord. Endast en gång då det kom till orden "evig landsförvisning", hördes en dof röst upprepa ordet: "*evig!*" De som icke kunnat dömas för straffvärda handlingar, dömdes på grund af deras "tänkesätt och yttranden".

Följande dag utfördes alla de till straffarbete dömde på fästningsvallen, der de sågo en ändlös rad af trupper, uppställd bakom de laddade kanonerna. Framför dem var en galge upprest, och Rosen förstod nu timmermännens arbete föregående dag. I afdelningar, allt efter de olika straffkategorierna, uppställdes fångarne; bredvid hvarje afdelning brann ett bål, framför hvilket stod en skarprättare. Fångarne framropades turvis; hvar och en tillsades att falla på knä, hvarefter bödeln sönderbröt fångens värja öfver hans hufvud, samt afslet honom uni-

formen och kastade den, tillika med den sönderbrutna värjan, på bålet. Derpå ikläddes fångarne den grå fängelsedrägten och återfördes till sina celler.

Under tiden hade de dödsdöme, i kedjor och afrättningsdrägt, blifvit förda till kapellet, för att afhöra sin egen döds-predikan. Den dystra processionen afgick derefter till Kron-verks bastion. Då de dömda närmade sig den der anordnade afrättsplatsen omfamnade de hvarandra och uppställdes derefter alla, sida vid sida, på platformen. Då snarorna blifvit fästade och fotbrädet undanrycktes, berättar förf:n, "befunnos blott tvänne af de dömda hängda. De trenne andra nedstörtades våldsamt på de underliggande plankorna. "Till och med detta är mer än man duger att utföra i vårt land!" utbrast en af de dömda, hvars ännu sedan flera månader oläkta, nu ytterligare upprifna sår, aftvungit honom detta bitterhetens utbrott. Medan fotbrädet ånyo ordnades och snarorna på nytt och med mera omsorg fästades, förgingo några fasansfulla minuter, hvilka af de lifdömda användes att nedkalla Himlens välsignelse öfver deras fädernesland och att uppsända brinnande förböner för deras folks framtid.

Nu började fångarnes afförande i små afdelningar till Siberien. I de tomma cellerna insattes andra politiska fångar, mest polackar. Sjungande meddelade sig de nykomna med sina grannar. På detta sätt tillfrågad om sina olyckskamraters öden, måste Rosen sjungande svara: "*pendu! pendu! exilé!*" etc. Mer än ett år hade förgått efter upproret, innan ordningen kom till Rosen att afföras. Afskedet mellan honom och hans hustru är djupt rörande. Med den spåde sonen i sina armar och ögonen fulla af tårar, men lugn och fast, står den unga hustrun framför oss som den vackraste bild af qvinlig undergifvenhet. Mannens känslor röja sig indirekt i följande ord: "då jag gick tillbaka till cellen märkte jag ej mera vårgrönskan, blommorna skänkte mig ingen glädje, luften var tung och solen hängde som en glödande jernskifva öfver mitt hufvud."

Midt i natten affördes Rosen och hans kamrater till kom-mendantsalen. "Efter en stund", berättar han, "inträdde kom-mendanten, åtföljd af en fångknekt, hemlighetsfullt insvept i en vid kappa. Kommendanten yttrade några ord till afsked och underrättade oss derefter att vi före afresan skulle på hög befallning beläggas med bojor, hvarefter fångknekten afkastade kappan och nedlade framför oss de rasslande kedjorna."

Utmattade af fängselifvet förmådde fångarne ej släpa de tunga bojorna utför trappan, hvarför de måste uppbindas med remmar; och i dessa bojar måste dock de arme färdas nästan oafbrutet natt och dag i öfver sju veckors tid. Eget är att i Rosens anteckningar dock tydligen spåra det uppfriskande intrycket af färden i den kalla vinternatten under den mörka gnistrande stjernhimlen. Öfver allt hvar de foro fram rönte de rörande bevis på befolkningens deltagande för "de olycklige", såsom de landsförviste med ett gemensamt namn kallas. När de kommit in på Sibiens område sågo de vissa dagar en mängd folk samladt på olika punkter af vägen, för att invänta dem och utbjuda eller skänka dem matvaror, ylletäcken, m. m. Och man sade dem att invånarne i de stora byarne vid landsvägen af ålder plägat sålunda turvis samlas två gånger i veckan, då fängstransporter väntades, för att mildra "de olyckliges" belägenhet. Förarne voro deremot i högsta grad råa och våldsamma i sitt beteende, så väl mot fångarne, som mot skjutsbönderna och deras stackars hästar.

Fångarne hade olika destinationsorter allt efter de olika straffarterna. Somliga blefvo förda till de underjordiska grufvorna i Nertschinsk, der de aldrig sågo dagens ljus; andra till den eviga isens regioner, der de måste färdas med hundar, och begagna snöhyddor till nattqvarter. Baron Rosen och hans kamrater hade blifvit lyckligare lottade, då de försändes till Tchita, en fästning, 400 verst (40 svenska mil) från Nertschinsk och 600 svenska mil från S:t Petersburg, der de skulle uppföra ett fängelse åt sig sjelfva. Den 22:dra mars ankommo de till Irkutsk. Derifrån gick färden öfver Baikalsjön, här den heliga sjön kallad, hvars istäcke genomkorsades af breda råkar eller remnor, hvilka de ypperliga hästarne öfversprungo med så utomordentlig snabbhet, att medarne knappast snuddade vid vattnet. Den 29:de var slutligen målet för resan uppnådt och de åttiotvå fångarne — alla män af bildning och hög lefnadsställning — fullständigt afskurna från alla civilisationens, frihetens och det husliga lifvets förmåner, för att bilda en straffkoloni i den ödsligaste och vildaste trakten af det ryska riket.

"Framkomna till Tchita", berättar baron Rosen, "mottogos vi af en kapten från fästningen, åtföljd af adjutant och skrivare m. fl. Han frågade oss genast om vi buro några dyrbarheter, hvilket var strängt förbjudet. Jag aftog genast en kring min hals fästad silkessnodd, på hvilken jag burit ett i guld in-

fattadt porträtt af min hustru, en medaljong med mina föräldrars hår, samt ett litet paket, innehållande en handfull mull af fosterjorden. Då jag lemnade kaptenen dessa saker märkte han en guldring på mitt finger och skrek med vredgad röst: "Hvad har du der då?" "Min förlofningsring." "Af med den!" Jag invände att man låtit mig behålla den då jag fängslades och att det icke var förbjudet att bära en dylik ring. "Af med den, säger jag dig!" skrek den råa menniskan. "Tag den om ni vill, men tag då fingret med", svarade jag och lade armarne lugnt i kors öfver bröstet." Slutet blef att fången erhöll porträttet tillbaka jemte kommandantens tillstånd att behålla ringen. Kommandanten, general Leparsky, var en ädel och oegennyttig man, och gjorde allt som stod i hans makt, för att mildra fångarnes öde.

Tchita-dalen har sundt läge, klar himmel och rik flora, hvarför den fått namn af Siberiens trädgård. Sommaren, d. v. s. den frostfria tiden, varar dock blott fem veckor. Luften är så elektrisk att den minsta beröring af kläde eller annat ylletyg framkallar gnistor. I norr ser man sjön Onon, vid hvars strand Tschingis Khan, då han tågade öfver till Ryssland höll straffning, hvarvid de skyldige dömdes att sjudas lefvande i kokhett vatten. Afkomlingarne af hans Mongoler, Burjäterna, draga ännu omkring i dessa nejder som nomader. Tchitabyn räknade vid fångarnes ankomst blott tjugosex stugor och två eller tre större hus, men undergick en fullkomlig omstöpning under de tre och ett halft år fångarne vistades der. De sistnämnde bodde i tvänne bondstugor under det första året medan den nya fängelsebyggnaden uppfördes. Trängseln och osundheten af bostaden, samt frånvaron af all intellektuel sysselsättning, då böcker länge voro oåtkomliga och skrifdon förbjudna, utgjorde fångarnes största plåga. En sångförening bildades och förskingrade några af de långsamt framskridande timmarne. Schackspel anlätades äfven. Kort kunde hafva anskaffats, men man öfverenskom att icke tåla kortspel ibland sig. Det stränga kroppsarbetet var naturligtvis äfven tryckande för de dervid ovana och ständigt med bojor belagda fångarne. Sålunda förgick det första året under dödande enförmighet.

Den betydelsefullaste händelsen under denna sorgliga tid var ankomsten af några af de fångnas hustrur, hvilka, i trots af styrelsens motstånd, resans svårigheter, och det afskräckande i tanken på ett bylif i Siberien, banat sig väg till sina förvista makar.

Den första af dessa hjeltinnor, som uppnådde Tchita, var Alexandra Murawjew, född grefviinna af Tchernytschew, en dame af tjugofyra års ålder, med vackert utseende, smärt växt och liffullt, anderikt väsende. Lemnande sin ende son i hans farmoders vård skyndade hon till Siberien, att med sin man och sin bror dela landsflyktens och fångenskapens pröfningar. Men huru grymt blef hon ej besviken i sina förhoppningar, då kommandanten underrättade henne, att hon icke ens här skulle tillåtas att se sin man, mer än en kort stund, en gång i veckan, i närvaro af en fångbevakare! Dag efter dag öppnade hon dörren till sin koja, då fångarne gingo der förbi till arbetet, såsom en stum helsning till sina kära. Detta barbariska tvångsystem varade i trenne hela år.

Dernäst ankom prinsessan Elisabeth Naryschkin, född grefviinna Konownitzin, med en följeslagerska, och längre fram, då fångarne från Nertschinsk öfverflyttades till Tchita, äfven prinsessan Trubetskoy. Hon hade haft det hårdaste ödet af dem alla. Genast efter mannens affärd, 1826, hade hon följt efter honom till Siberien, ledsagad af sin fars sekreterare. Vid Krasnojarsk gick vagnen sönder och hennes följeslagare blef sjuk. Hon måste då taga en eländig kärra utan fjedrar, och uppnådde på detta sätt, efter den mödosammaste färd, Irkutsk. Här fick hon veta att mannen redan blifvit afsänd till sin station i Nertschinsk, omkring 70 svenska mil bortom Irkutsk. Prinsessan vände sig till guvernören, för att genom honom erhålla medel att komma vidare framåt; men här började en kedja af nya svårigheter för den ädla och behjertade qvinnan. Distriktguvernörerna hade erhållit befallning att använda alla möjliga medel, för att hindra brottslingarnes hustrur från att fullfölja sin afsigt att förena sig med sina män. Guvernören började med att föreställa prinsessan, hvilka obehag, som förestode henne, om hon envisades att begifva sig till en plats lik Nertschinsk, der 5000 grofva brottslingar voro samlade, och der hon skulle komma att bo i en af fångbarackerna, utan uppässning och beröfvad alla beqvämigheter. Dessa utsigter nedslogo ingalunda hennes mod; hon förklarade sig beredd att underkasta sig alla försakelser, om hon blott finge vara sin make nära. Nästa dag underrättade henne guvernören, att han fått order att affordra henne en skriftlig afsägelse, så väl af sitt adelskap med alla dertill hörande förmåner, som af rättigheten att besitta egendom, lös och fast, vare sig då i hennes ego eller framdeles

genom arf henne tillfallande. Katarina Trubetskoy undertecknade afsägelsen utan ett ögonblicks tvekan och hoppades att det sista hindret härmed skulle vara öfvervunnet. Men kedjan af hennes pröfningar var ännu icke genomgången. I flera dagar vägrade guvernören att se henne, under förevändning att han var illamående. Prinsessan blef otålig och guvernören nödgades åter taga emot henne. Efter att på nytt hafva besvurit henne att uppgifva sitt företag sade han henne slutligen, att det stod henne fritt att fullfölja sitt företag, men endast med vilkor att ansluta sig till en afgående fångtransport och till fots följa de med rep sammanbundna brottslingarne från station till station. Med den fullkomligaste undergifvenhet samtyckte prinsessan också till detta sista vilkor. Då förmådde guvernören ej längre beherrska sin rörelse; med tårade ögon utropade han: "Ni skall åka till Nertschinsk!" och gjorde derefter allt hvad han kunde för att minska resans besvärligheter. Så var målet vunnet. Utan att underskatta de öfrigas mod och förtjenster, måste det medgifvas, säger berättaren, att prinsessan Trubetskoy var den *första*, som icke blott bröt sig väg fram genom Siberien för att åter förena sig med sin man, utan till och med lyckades att öfvervinna den ryska regeringens motstånd. En mindre energisk qvinna hade kanske tvekat, uppställt vilkor, skrivit till S:t Petersburg, och sålunda låtit hinder hopa sig, som skulle hafva afskräckt de andra fruarna från att företaga ett så fruktansvärdt försök.

Vid tanken på alla svårigheter hon skulle mött och alla de försakelser hon skulle underkastat sig, var Rosen nöjd, att hans hustru ännu af vården om sin späde son hindrades att begifva sig till honom. En af de unga officerarne bland fångarne var förlofvad då upproret utbröt. Hans trolofvade bad vid en revy kejsaren om tillstånd att få uppsöka sin brudgum, hvilket genast högtidligen medgafs henne. Sju andra fångar voro äfven förlofvade, men hörde aldrig mera af sina trolofvade, och, hvad värre var, några af Rosens gifta kamrater fingo icke allenast ej se sina hustrur följa prinsessan Trubetskoys hjältemodiga exempel, utan underrättades att de begagnat *den rätt lagen gaf dem* till att ingå nya äktenskap.

"Ehuru svårt och försakande de ädla qvinnornas lif var — vana vid all upptänkligt öfverflöd måste de här sjelfva besörja sin matlagning, tvätt m. m. — och ehuru vi endast på långt afstånd kunde uppfånga en skymt af dem, voro de för oss alla

verkliga skyddsenglar", skrifver Rosen. "De blefvo sambandet mellan de lefvande och de borgerligt döde — de besörjde brev-
vexlingen med våra anhöriga — de anskaffade böcker och tid-
ningar, de läto uppföra sjukhus, förskrifva läkemedel och sjuk-
vårdsmateriel m. m. Genom dem erhöilo äfven somliga af oss
betydliga penningebelopp från sina familjer, hvilka penningar
mottogos af kommandanten och af honom utlemnades i mindre
summor på anfordran af "den äldste", ett slags förvaltare af
fångarnes enskilda angelägenheter, som de hvar tredje månad
utvalde bland sig sjelfva."

Ungefär halfva antalet af fångarne voro obemedlade; många
af de öfriga deremot ofantligt rika. Allt delades dock broder-
ligt, ondt som godt, och uppköpen gjordes för samfäld räkning.
För att kunna hjulpa de fattigaste inbesparades ock många öf-
verflödiga utgifter i det fångarne tillverkade sina egna kläder.
Såsom den skickligaste skraddaren nämnes furst Obolensky, bland
skomakarne Bestuschew; läkare var Wolff; fältskär Muraviev.

(Forts. i nästa häfte.)

Esselde.

36. Sjelfhjelp.

(Insändt.)

Om försäkringar, af Edmond About. Öfversättning från franskan af C.
J. Backman. Pris 75 öre.

**Om de allmänna anledningarna till den ekonomiska ställningen
inom landet under de senare åren**, af G. A. C. Stockholm, Iwar Hægg-
ström, 1869. Pris 1 rdr.

Om Penningars handhafvande, af Bulwer. Öfversättning från engelskan.
Stockholm, Palmqvist, 1866. Pris 10 öre.

**Om Fattigdomen, samt om Sveriges Sparbanker och Lifränte-
anstalter, tänkta i samverkan med hvarandra, till gagn för sam-
hället och individen.** Stockholm. Beckman 1868. Pris 50 öre.

Läsning för Folket. Arg. 35. Band. 1. Häft. 2. *Om Penningar och
Sedlar.* — Dito dito. Arg. 36. Band. 2. Häft. 1. *Fosterländska föreningen
och lifränte-anstalter.*

Redan för omkring 30 år sedan uttalade Guizot under sina
historiska föreläsningar*) följande för de moderna samhällena
viktiga anmärkning: "Civilisationens nuvarande tillstånd åligger
den moraliska hängifvenheten och kraften större förpligtelser

*) Histoire de la Civilisation en France 1. p. 25.

och svårlöstare uppgifter än under förgångna tider. — Dessa vår naturs högsta förmögenheter hafva ofta trädt i dagen på ett obetänksamt och oöfverlagdt sätt, nästan, att jag så må säga, på slump. Numera fordras det att dessa känslor skola vara förenade med förnuft, och att de från dem härflytande handlingarna ledas af berättigade motiver och leda till gagnande resultat."

Dessa ord, så tillämpliga inom många områden af det moderna samhället, egna sig dock synnerligen för vår tids svårlösta och ingripande ekonomiska frågor. Till följd af de upplysningar, som fortsatta national-ekonomiska och statistiska forskningar gifvit vid handen, hafva åsigterna om kapitalets rätta bruk, sedt från moralisk och religiös ståndpunkt, och om välgörenhet och sjelfförsörjningspligt blifvit i väsendtlig grad förändrade. Under medeltidens föga utvecklade samhällsskick betraktades välgörenheten egentligen som en bokstaflig lydnad af Jesu ord: "Sälj det du hafver och gif de fattiga", — ett afstående från all egendom, hvilket nådde sin höjdpunkt i de omätliga donationerna till kyrkor och kloster, och i individens sjelfvalda fattigdom och beroende af dessa institutioner. Utan tvifvel var denna uppfattning i många hänseenden giltig för sin tid, då de hopade kapitalen ej som nu under en lugn samhällsutveckling kunde medelst industrien skänka dagligt bröd åt skaror af arbetare och åt allmänheten en behagligare tillvaro. I våra dagar deremot skulle ett dylikt förfarande knappast vinna odeladt bifall. Man skulle tadla som fanatism den fullständiga utblottningen, som kom i strid mot sjelfförsörjningens pligt, och det fullständiga uppgifvandet af sjelfbestämningen såsom stridande mot den menckliga frihetens princip. Den verldsåsig, som alstrade klosterväsendet, har både på det religiösa och moraliska området fått gifva vika för en sannare och högre. Man kommer numera ej på ett så enkelt sätt ifrån saken. Af tjenaren, som fått de tio punden, fordras, att han dermed skall förvärfva andra tio pund. Visserligen uppväcker det en rättvis beundran, när t. ex. millionären stiftar en inrättning, der ett antal vanvårdade barn erhålla en god uppfostran, eller der samhällets olycksbarn få i lugn utandas sin sista suck. Men den klarsynte betraktaren inser, att den kraftfulle och snillrike man, som lyckas skapa en inbringande industri, hvilken bildar kapitaler på samma gång hon skänker tusentals arbetare en betryggad tillvaro, har gjort än mera för sina medmenniskors

välfärd. Och hålla vi oss inom en inskränktare krets, fordras det numera ej att gifva den förste bettlande, som klappar på vår dörr, utan det fordras att uppsöka och undanrödja nöden och gifva med urskillning, så att gåfvan ej blir ett hyende under lasten, utan en hjälp för att uppnå sjelfförsörjning eller mildra verklig nöd.

Det mål, som i våra dagar föresväfvar den erfarne och skarpsynte människovännen, är isynnerhet att gifva alla samhällets medlemmar förmåga och tillfälle att förskaffa sig en dräglig och oberoende tillvaro. Medlen att uppnå detta önskningsmål sökas hufvudsakligen i 1:o) en förbättrad barnauppfostran, 2:o) anskaffandet af tillräckligt och passande arbete och 3:o) i bemödandet att förmå individen att genom sparsamhet och omtanke under arbetstiden samla ett förråd, som kan skänka en betryggad utkomst under ålderdomen. I sträfvandet att på dessa tre vägar: god barnauppfostran, tillräcklig arbetsförtjenst och sjelfförvärfvad ålderdomsförsörjning, främja mensklighetens lycka, tro vi, att alla tänkande människovänner förena sig, och att ingen välgörenhet är för våra förhållanden så ändamålsenlig som den, hvilken *bereder ungdomen för mannaålderns värf och sätter mannaåldern i stånd att sjelf draga försorg om sin ålderdom.*

Det är såsom en lättfattlig och angenäm tolk af dessa nutidens social-ekonomiska åsigter som vi anbefalla förstnämnda af här ofvan anförda arbeten till behjertande äfven inom hemmet. De flesta läsare skulle af titeln och af författarens namn tro sig hafva en fransk roman i händerna, men dessa "försäkringar" hafva blott afseende på de säkerhetsmått, som i allmänhet böra vidtagas för att betrygga menskligheten i den lugna besittningen af hennes egendom, framför allt under sista skedet af hennes jordiska tillvaro. Efter en kort och liflig framställning af nutidens ekonomiska åsigter, inleder förf:n sin afhandling med en förklaring öfver hvad som egentligen menas med ordet *kapital*. Han säger: "Jag skrider till afhandlandet af den största och viktigaste frågan inom hela samhällsekonomien med den fasta föresats att göra den begriplig äfven för den enfaldigaste." — Och hvad förf:n här lofvar, det håller han äfven, och hela framställningen är derjemte hållen i en halft komisk, halft allvarlig ton, som förmår oss att draga på munnen midt under våra ekonomiska funderingar.

Sedan förf:n förklarar, hvad kapital egentligen är, framställt dess nytta, och det samhällsförderliga i kapitalets förskingring, visar han, att människan sjelf är ett kapital, och framhåller nyttan och nödvändigheten af att mot: "Ödets slag" försäkra alla dessa olika arter af kapitaler. Sålunda bevisas nyttan af brandförsäkringar, af sjöförsäkringar m. m. och slutligen af lifräntor och lifförsäkringar. I dessa sista uppsatser kommer förf:n just till hufvudändamålet med sin bok, och med oöfverträfflig klarhet, enkelhet och lif framhåller han vigten af dylika inrättningar. Han upptager efter hvarandra alla invändningar, som mot desamma kunna göras, och vederlägger dem på ett slående sätt. Han vänder sig till alla familjefäder, som ega inkomster men sakna kapital, och framhåller deras pligt att sörja för sin familjs framtid. Efter att hafva anfört Englands föredöme i detta fall, utbrister han: "Hvarför följa de (fransmännen) icke ett sådant exempel? Fråga mig icke derom, jag vet det icke. Fråga icke dem sjelfva, de skulle bli än mera förlägna om svaret. De borde framför andra begagna sig af de fördelar, lifförsäkringen erbjuder, och de veta det eller borde åtminstone veta det. *"Ingen får vara okunnig om lagen"*, står det skrifvet i lagboken, och detta gäller ännu mer om den naturliga lag, som är skrifven i människans hjertan. Men huru vill ni, att de skola tänka på sina hustrurs och barns framtid, då de knappast ega sjelfbevarelsens instinkt? — — Fransmannen lefver för dagen."*) — — Slutligen vänder sig förf:n till de qvinnor, hvilkas sjelfpuffoffrande finkänslighet uppreser sig mot de försakelser, som män och fäder ofta måste ålägga sig, för att åstadkomma en familjens framtid betryggande lifförsäkring, och utbrister: "Er man bör, enligt naturens ordning, gå bort före er. Den dag då han mottog er ur edra föräldrars händer lofvade han att beskydda och stödja er för hela lifvet. — Hvarje barn, som föds af er förening, är hans naturliga skyddsling; han är skyldig er, sina söner och sina döttrar, detta arbetsverktyg, detta oundgängliga lifselement, som man kallar kapital. Tillåt honom att betala denna skuld, som är minst lika helig som någon annan."

Att döma af de sorgliga erfarenheter, som under de sista åren blifvit gjorda i vårt eget land, torde ofvannämnda upp-

*) Måhända är detta omdöme öfver fransmännen såsom nation väl strängt och lämpar sig mindre på de lägre klasserna än på de högre. Förf:n.

maningar med fog kunna ställas äfven till våra landsmän, hvilka i detta liksom i många andra fall ej utan skäl benämnas "Nordens fransmän". Många stora kapitaler ha blifvit förskingrade blott till följe af öfverdåd och tanklöshet, och den rike arftagaren med familj fallit sin slägt eller kommunen till last. Mången embetsman, som, under en lång följd af år, af staten åtnjutit riklig lön, lemnar hustru och barn efter sig i så behöfvande omständigheter, att de skattdragande nödgas för deras underhåll i pensioner utbetala stora summor. Mången handverkare, med god arbetsduglighet och god arbetsförtjenst, lefver under den goda tiden upp hela sin inkomst och tänker ej på att spara något deraf för den onda dagen, arbetslöshetens eller ålderdomens, eller till betryggande af sina efterlevandes utkomst. I dessa förhållanden torde hufvudsakliga skälet ligga, hvarför Sverige ständigt betraktas som ett fattigt land.

Denna lilla bok, som innehåller så många behjertansvärda sanningar, kan dock ej läsas med oblandadt gillande, emedan förf:n ställt sig på en ståndpunkt af religiös indifferentism, som för den inom vårt land rådande stämningen kännes stötande. Hans moraliska och realistiska åskådning inskräper visserligen på ett tillfredsställande sätt arbetets ära och välsignelse, och med rätta säger han: "Den fullvuxne, som frivilligt konsumerar mer än han producerar, är en dålig människa." — Men bredvid dessa höga och stränga rättsbegrepp sticker fram ett förakt för ej blott den vidskepliga gudsfruktan, som söker genom messor och offer undgå olyckan, utan äfven ett förbiseende af det kristligt religiösa åskådningssätt, som uttalas i orden: "Bed och arbeta". Pligten af att arbeta, äran af att arbeta, fördelen af att arbeta, behjertas varmt af förf:n; men han tyckes sakna öga för det inflytande, som bönen utöfvar på arbetet, och att det isynnerhet är den gudfruktiga människan, hvilken betraktar arbetet som en pligt, en ära, en välsignelse. Vi tro äfven att förf:n i sin ifver att bekämpa ett ensidigt, på missledd gudsfruktan grundadt förakt för penningen, slår öfver till andra ytterligheter och tillmäter kapitalet ett större inflytande på mensklighetens utveckling, än det verkliga utöfvat.

Mången, som med uppmärksamhet följt de sorgliga förhållanden, som på det ekonomiska området varit rådande under sistförflutna år, och som forskande frågat efter orsaken till det myckna eländet, skall i detta hänseende finna intressanta upplysningar i det andra af här anmälda arbeten: *Om de allmänna*

anledningarna till den ekonomiska ställningen inom landet. Förf:n börjar sin afhandling med att gendrifva påståendet, att de enskilda bankerna skulle förorsaka det rådande obeståndet och bevisar, att dessa tvärt om genom sina depositions- och giro-räkningar i många fall för kapitalisten motsvarar, hvad sparbanken är för den mindre bemedlade, och sålunda gjort åtskilliga kapitaler fruktbarande, hvilka dem förutan skulle hvilat oförräntade på kistbotten. Han fortsätter med framställningen af de verkliga orsakerna till betrycket. Vi nödgas att här endast i största korthet påpeka de väsentligaste. Naturligtvis framhåller författaren "benägenheten att lefva på kredit och alltså öfver sina tillgångar" som en bland de hufvudsakligaste. Men derjemte visas äfven, att olyckan ofta uppstått "ej genom någon misshushållning, icke genom någon onyttig förbrukning af lånadt kapital, utan hufvudsakligen genom en oförsigtig tillit till framtiden, till hoppet, att lånen ej skulle uppsägas. — — Man har utgifvit anvisningar på ett *rörligt* kapital till allt för stora och för våra förhållanden oerhörda belopp, — hvarför vid uppkommet behof det fasta kapitalet måste gå under klubban och säljas till underpris. — — Vi hafva slagit oss alltför vidlyftigt ut och derigenom råkat i förlägenhet". Utom dessa af den enskildes obetänksamhet eller öfverdåd förorsakade olägenheter fäster förf:n äfven uppmärksamheten vid det förhållandet, att i allmänhet "våra utgifter hafva ökats utan att det förbrukningskapital, som det produktiva arbetet lemna oss, har ökats i samma proportion"; och hänvisar i detta afseende på de stora kapital, som blifvit nedlagda i förbättrade redskap och maskiner, nyodlingar, kommunikationsanstalter, undervisningsverk m. m., och hvilka ännu ej lemnat mot omkostnaderna svarande afkastning. Derjemte har genom ökad efterfrågan priset på kapitaler blifvit stegradt, d. v. s. räntan höjd, hvarigenom svårigheterna blifvit än mer ökade. I senare delen af sin skrift lutar förf:n ej obetydligt till protektionismens läror.

För en långt vidsträcktare läsekrets egnar sig det tredje af här anmälda arbeten, den lilla afhandlingen "*Om penningars handhafvande*" ett till ungdomen stäldt vänskapligt råd af den gamle beundrade författaren Bulwer, hvars skarpa iakttagelse, sunda praktiska åsichter samt qvicka, klara och lifliga framställning skänka det torra ämnet ett tilldragande behag. Om denna lilla skrift kunde, med bibehållande af de förträffliga grundsatserna och den lifliga framställningen, omarbetas till en folk-

bok, lämplig för enkla svenska förhållanden, tro vi, att den snart skulle såsom en välgörande beståndsdel ingå i hvarje sockenbibliotek och blifva en behöflig motvigt mot det allt mer kring sig gripande vingleriet. Hvarje yngling, som träder ut i lifvet, borde genomögna de vältaliga bladen, som med öfvertygelsens värme tala till hans förstånd och hjerta. Och hvad som fordom i detta fall mer uteslutande angick mannen, det behöfver nu också qvinnan, sedan äfven hon råder öfver gods sitt.

I hela den lilla skriften uttalas en fasthet i ekonomiska grundsatser, ett förtroende till allmänna opinionen i detta fall, som afsticker från i vårt land rådande förhållanden på ett för oss föga smickrande sätt. Man ser tydligt att skuldsättnings-systemet i England bedömes strängare än här, och att sjelfva opinionen lägger en tygel på slösaren genom det förakt, han ådrager sig, och gifver ett stöd åt sparsamheten genom den aktning, hon skänker.

Förf:ns åsigter om penningars handhafvande äro lika upphöjda som praktiska. Han säger: "Förvärfva vi penningar på ett lågt och lumpet sätt för att endast i sjelfvisshet samla på högen, är det icke penningarna allenast, hvarmed vi snålas; vi sätta vårt eget menckliga hjerta på svält, i det vi beröfva det-samma dess naturliga näring — andras välvilja och tillgifvenhet. De penningar, som vi inbilla oss stå så säkert ute och draga ränta på ränta, nedlägga vi i den allra sämsta egendom, en menniska kan tillhandla sig — ett dåligt rykte. Ju mer vi se oss om i verlden, desto mera komma vi till den insigten, att det icke finnes någon mera allmänt gällande måttstock på en menniskas karakter än det sätt, hvarpå hon handhafver penningar. Penningen är en förfärlig sqvallrerska; hon förråder sin egares hemligheter, han må söka tysta henne huru mycket han vill. Hans dygder förtäljer hon med hviskande stämma, hans laster utskriker hon med full hals. — — Penningar kunna aldrig sägas vara väl skötta, om de sökas blott af penningebegär, för sin egen skull." — —

Till följe af de ekonomiska frågornas vigt, se vi försök göras att så vidt möjligt är popularisera desamma och göra dem tillgängliga äfven för sjelfva folket. Ett dylikt försök finner man i "*Läsning för Folket*", årg. 35, band. 1, häft. 2, i en afhandling "*Om Penningar och Sedlar*", som utan tvifvel skall läsas med intresse af hvarje tänkande menniska, som förut är främmande på detta område. Der finner okunnigheten, klädd i

vadmal eller siden, förklaringen, hur det är möjligt, att en papperslapp kan vara värd 100 rdr och ännu mera, hvilket vi stundom hört vara föremål för mycken förundran. I band. 2, häft. 1 af samma tidskrift förekommer en afhandling om "*Fosterländska Föreningen och Lifränte-anstalter*", i hvilken framhålles faran af de stegrade fattigskatterna, nödvändigheten af att inskräpa sjelfförsörjningspligten och slutligen medlet att uppnå en vidsträcktare sjelfförsörjning genom begagnande af Ränte- och Kapitalförsäkrings-anstalten.

Ett annat arbete, som äfven vänder sig till hela folket med upplysningar rörande den ekonomiska ställningen och anvisningar till densamma förbättrande, är ofvannämnda "*Om Fattigdomen samt om Sveriges sparbanker och lifränte-anstalter, tänkta i samverkan med hvarandra till gagn för samhället och individen*". Förf:n lemnar här statistiska utdrag öfver fattigvårdens ställning inom riket från 1861—1865, och visar, att omkostnaderna för densamma stigit med hotande summor, och påpekar som enda hjälpmedlet mot det onda ett vidsträcktare begagnande af sparbanker och lifränte-anstalter, för hvilkas ställning han äfven redogör. Slutligen gifves det behjertansvärda rådet att låta dessa båda institutioner samverka sålunda, att man i sparbankens vård anförtror de besparingar, som äro ämnade för att skydda mot sådan nöd, som uppkommer af tillfälliga olyckor, t. ex. sjukdom eller bristande arbetsförtjenst; men deremot i Ränte- och Kapitalförsäkrings-anstalten insätter de medel, som äro ämnade till försörjning under ålderdomen.

Det är helt naturligt att bland kvinnor i allmänhet ännu skall råda mycken okunnighet i ekonomiska frågor, då man besinnar, att alla de, som nu befinna sig i medelåldern, uppvoxit under en tid, då det ansågs höra till regeln att qvinnan ej skulle kunna råda öfver sin förmögenhet, och då man derföre blott undantagsvis gaf henne en uppfostran, som satte henne i stånd att handhafva densamma. Ännu i dag är den gifta qvinnan i detta hänseende alldeles rättslös, ithy att ingen lag kan hindra hennes man från att till sista skärfven förslösa hennes egendom, eller rättare, hon kan ej alls besitta någon egendom. Man vore nästan frestad att anse det lyckligast för dem, som lefva under dylika förhållanden, att gå med förbundna ögon och ej kunna bedöma sin ställning; — såge de den annalkande olyckan, måste de redan på förhand lida deraf och kunde dock vanligtvis ej hindra densamma. Men en dylik åsigt

är skef, antingen man betraktar saken från nyttans lägre eller moralens högre ståndpunkt. Qvinnans okunnighet i ekonomiska frågor skadar samhällets materiela intressen genom att minska den välgörande inverkan, hennes medfödda sparsamhet och försigtighet annars skulle utöfva; och det skadar samhällets moraliska intressen genom att minska det inbördes förtroendet mellan man och hustru, emedan den senare af bristande insigt ej förmår fatta den förres afsigter och planer. För ogifta qvinnor är det af stor vigt att skaffa sig någon kunskap åtminstone i affärslifvets a b c. Vi ha t. ex. en gång träffat en qvinlig kapitalist, som sjelf förvaltade sitt gods, och som likväl ej visste, att en revers skulle, för att ega gällande kraft, förnyas inom tio år. En dylik okunnighet kan lätt komma att stå sin egare dyrt. Vi tro dock att förhållandet så småningom skall ändra sig, då qvinnans uppfostran kommer att lämpas efter de förhållanden af individuel frihet och sjelfbestämning, i hvilka den ändrade lagstiftningen försatt henne.

Det är af ej ringa vigt, att åsigterna om samhällets ekonomiska frågor belysas och utvidgas, ty om de många, hvilkas kunskaper och erfarenhet äro inskränkta, hvilkas tankekraft är oöfvad, men hvilkas känsla är varm och hängifven, uppfatta välgöreheten på ett helt annat sätt än de, hvilka ega känne-dom om allt, hvad historia, statistik och national-ekonomi hafva lärt oss, så skola dessa båda partier omöjligt kunna förmås att samverka för ett gemensamt mål. Samhällets viktigaste uppgifter för framåtskridande i odling och välstånd: förbättrad barnauppfostran, allmän folkbildning, sparbanker, lifförsäkrings- och lifränte-anstalter, arbetsinrättningar, försäljningsmagasiner m. m. blifva oftast af dylika, känslans varma men obetänksamma och okunniga barn omfattade med blott ringa deltagande och intresse. Dessa hafva vanligen blott öga för det myckna enskilda elände, som möter deras blickar, och hela deras välgörehet uttömmes i bemödanden att mildra ögonblickets nöd; men för den verksammare välgörehet, som genom ändamålsenliga anordningar söker förekomma nöden och stärka och upprätthålla känslan af sjelfförsörjningspligt, ega de ofta ingen skärf, intet deltagande öfrigt. — Och hvarföre? — Jo, deras inskränkta synkrets hindrar dem från att inse vigten af dessa anordningar; och det deltagande, de skänka nöden, härflyter mer från ett känsligt hjerta, som röres vid lidandets åsyn, än från en upplyst pligtkänsla, som inser sin förbindelse att ej

blott söka lindra ögonblickets nöd utan äfven, så vidt möjligt är, förekomma densamma genom häfvande af dess orsaker.

Innan sundare åsikter rörande välgöreheten hunnit allmänt spridas, skola t. ex. alla förordningar mot tiggeri förblifva fåfänga; ty då husfadern, som vi antaga vara anhängare af den rationela välgöreheten, uppmanar sin qvinliga omgifning att afvisa kringstrykande tiggare, skall hustrun och tjenarinnorna, vanligen anhängare af känslans välgörehet, antingen handla mot mannens, husfaderns vilja, eller ock kränka sina samveten, och i båda fallen skall en dylik brist på öfverensstämmelse i åsikter störa den inbördes aktningen och kärleken. Detta här anmärkta missförhållande mellan man och hustru skall i vidsträckt olycksbringande mått uppenbara sig mellan de bildade och de obildade klasserna, så länge de senare ej förmå uppfatta de förres välvilliga sträfvanden. Faran af hvarje missförstånd mellan kapitalets och arbetets representanter, mellan arbetsgivare och arbetstagare, har kanske aldrig varit både så öfverhängande och så olycksbringande som i våra dagar. Hvar och en, som eger någon kännedom om socialismens läror och om deras stora, vådliga spridning, vet detta, och vet äfven att ett förtroendefullt och välvilligt förhållande mellan dessa båda för civilisationen lika viktiga klasser utgör just ett af hufvudvilkoren för det moderna samhällets bestånd och utveckling.

Dem, som möjligen till följe af ofvanstående framställning, eller efter läsningen af Abouts "*Försäkringar*", skulle känna sig manade att göra något till betryggande af egen, af sin familjs eller af sina tjenares framtid, hänvisa vi till Fosterländska Föreningens skrifter, i hvilka omständligen redogöres för Ränte- och Kapitalförsäkrings-anstaltens verksamhet, hvilken i detta hänseende kanske erbjuder vårt land den kraftigaste sjelfhjelp. Redogörelse för densamma finnes äfven i "*Läsning för Folket*", band. 2, häft. 1. Familjefäder, hvilka icke äro delegare i någon bland de af staten understödda eller af enskilda korporationer bildade pensionskassorna, och som ej ega ett kapital, tillräckligt stort att betrygga sina efterlevande familjers framtid, men hvilka dock möjligen äro i tillfälle att göra mindre årliga besparingar, kunna knappast använda dem ändamålsenligare än att genom deras kapitaliserande samla en liten summa till insättning i Allmänna enke- och pupill-kassan. Och äfven större kapitalister borde icke underlåta att från sitt öfverflöd afdraga

några mindre summor till lifräntor åt medlemmarne af sin familj; ty den dag skulle möjligtvis kunna för dem randas, då de nödgades bestrida alla sina årsutgifter med en mindre summa än den, som under välmaktsdagen offrades på en enda "bättre middag". Sådant har man sett exempel på förr. Och de familjefäder, som tycka sig omöjligen kunna göra några besparingar, måtte de stålsätta sin vilja och skärpa sin uppfinningsgåfva med tanken på de lidanden, deras familjer vid faderns frånfälle och i saknad af alla besparingar måste utstå; — lidanden, dubbelt bittra genom den föregående vanan vid ett sorgfritt, kanske till och med bekvämt och öfverflödigt lefnads-sätt. Mången gång ha vi med smärta bevittnat exempel på den vekliga kärlek, som föranledt hufvudfader att låta sin ofta tanklösa och okunniga qvinliga omgifning ständigt dansa på rosor, utan att betänka huru skarpa de vid hans död skola finna sorgens törnen, hvässade af nöden; — eller den egoism, som förleder honom att fordra all möjlig komfort i sin omgifning, utan att taga hänsyn till de lidanden, som brytandet af dylika vanor nödvändigt måste förorsaka hans efterlevande, då de vid hans frånfälle kanske nödgas lida brist på det nödvändigaste.

Lifförsäkringsbolagen Skandia och Svea lemna äfven goda tillfällen att förebygga dylikt elände. De, som önska närmare kännedom om dessa inrättningar, behöfva blott begära reglementen för desamma, hvilka benäget utdelas på inrättningarnas byråer. Allt sedan katastrofen med det engelska Albert-bolaget har naturligtvis förtroendet till dylika institutioner blifvit betydligt rubbadt, isynnerhet hos dem, som ej förmå bedöma de grunder, på hvilka de olika inrättningarna af detta slag hvila. Måtte ej den timade olyckan afkyla intresset för hela saken! Måtte vår regering vidtaga alla möjliga säkerhetsmått för att betrygga de inrättningars bestånd, som uppmuntra till sparsamhet och sjelfhjelp och dymedelst upprätta en dam mot proletarietets hotande öfversvämning.

Emund Gammal.

37. En Julhelsning från Holbergs forna hem.

Ur ett bref till Esselde.

I.

For nogle Dage siden sad jeg i det gamle Kjöbenhavn og betragtede med en Blanding af Vemod og Glæde den uhyre Travlhed, der rörde sig i Gader og i Butikker, mens alle Mennesker skulle have deres Jule-Indkjøb gjort. Da jeg, i slutningen af August, d. A., tilbragte en Uge i Kjöbenhavn, taltes der kun om Franskændene, om *Mac Mahons* Nederlag og sluttelig om Keiser Napoleons Tilfangetagelse. Det er kun et Par Maaneder siden, og nu, da jeg kom igjen, og Elendigheden i det kjære Frankrig, istedenfor at tage af, kun er voxet, og da hin tifold ulyksalige og fordömmelige Krig, truer med sin frygteligste Katastrofe: nu kunde man tage fra Selskab til Selskab, sidde i den store Restaurationsal hos *Vincent*, gaa i Theatret, o. s. v., uden at höre et eneste Ord om Krigen. Er det fordi man efterhaanden vænnes til Rædslerne? Er det, fordi man föler, at man dog Intet kan gjöre, og altsaa ligesaa godt kan lade Livet gaa sin Gang og blot bekymre sig om sit Eget? Jeg veed det ikke, men derimod veed jeg, at det gjorde et höist forunderligt, for ikke at sige "*pinligt*" Indtryk paa mig, der, ude i min dybe Ensomhed paa Tersløsegaard, er vedbleven med at föolge hver stor og lille Omskiftelse i denne rædsomste af alle rædsomste Krige, med Angst og Bæven, med Bönner for de Lidende og med Forhaabning om det Nye og Herlige, der skal födes af al denne grændselöse Lidelse.

I. L. Heiberg har etsteds gjort en meget streng Ytring om den nyere franske Literaturs Koryfær: "Lige fra *Eugène Sue* ned til *Octave Feuillet* er det en literær Röverbande", siger han. Det er tilvisse haarde Ord, og de kunne da i ethvert Tilfælde kun finde deres Anvendelse paa den franske Novellelitteratur. Og dog har jeg, under denne store, franske National-Lidelse, af og til maattet tænke paa disse haarde Ord. Der er Noget, der skal skylles bort, Noget, som icke duer, der skal gjöre Plads for en Gjenfödelse af det franske Folks, den franske Literaturs ædleste og bedste Krafter. Og det vil komme Alt-sammen, komme i den rette, beskikkede Tid, ad de Veie, som ikke ere vore Veie, med de Tanker, som ikke ere vore Tanker.

Ja, dyra Esselde, saaledes sidder jeg og tröster mig selv i min Ensomhed paa Terslösegaard, med Haabet om al den Herlighed, der skal komme, skjönt mine Öine vel neppe faa den at se. Dog det var ikke godt, dersom man ikke kunde glæde sig ud over det korte Spand af Tid, der er det enkelte Menneske tilmaalt. Saa var det sandelig ikke Umagen værdt at sætte Pen til Papir, og endnu mindre at trælle og arbeide som jeg har gjort det i de sidste Aar for at gjennemføre en Opgave, til hvilken jeg i en hel Aarrække har sat min Hu*). Det er en egen Fölelse at se tilbage paa et saa kolossalt Arbeide, og at spørge sig selv: "Kan Du ogsaa forsvare, at Du har anvendt syv Aar af Dit Liv derpaa. Mon Resultaterne svare til de uhyre Anstrængelser, til al den Selvfornegtelse, som Du har været nödt til at paalægge Dig selv?" — Paa de Spørgsmaal maa Fremtiden bringe sit Svar. Men som det bör en Arbeider at arbeide i Haabet, saa tör ogsaa jeg, der, under mange Kampe for at bringe dette Værk frem, intet Öieblik har sluppet Haabet om at det skulde blive til Gavn og Glæde, give mig selv det Skudsmaal, at jeg har stræbt, under Vorherres Bistand, at være tro i min Gjerning, og Bevidstheden om denne Stræben kan intet Menneske tage fra mig. Den er min Glæde, nu, da Aaret snart sænker sin Vinge. Den er min Tröst, naar Parti-Kritikken engang imellem har været uartig imod mig, og den er tillige alt Overmodts Dæmper, naar man fortæller mig, at jeg har gjennemført, hvad man i 200 Aar forgjæves har ventet paa: en korrekt og tro Oversættelse af den franske Komikers samtlige Lystspil. — Dog nok om de Ting! Nu ville vi blot tænke paa Juleglæden, paa den store Fryd, der gjør os Alle til Börn, paa den Hjertejubel, hvormed vi tændé Julelysene til Ære for det Frelserbarn, der bærer os Alle i sin Kjærligheds, i sin Naades Favn! Jeg maatte hjem til den gamle Gaard, for at kunne holde rigtig Jul. I Kjöbenhavn har det ingen Art. Der tænker man mere paa de jordiske Gaver og de indbyrdes Foræringer end paa Englenes Julepsalme:

"Ære være Gud i det Höie, Fred paa Jorden og i Mennesker en Velbehagelighed!"

Men paa Terslösegaard, der er det magelöst, naar jeg tænder Træet og Kronen for min store Pleiesön, den lange Studenten, og for min lille Dreng, mit Sneebarn, den gamle Piges Hjerte-

*) Brefskrifverskan har öfversatt Molières komedier på danska.

skat*), naar alle de smaa Husnisser faa deres Julegröd, og selv de smaa Spurve under Taget ikke blive glemte. Ja, da er det velsignet at leve!

Benedikte.

38. Drag ur qvinnans och familjens lif i Norden.

I.

Förbindelsen mellan man och qvinna betraktade vår forntid blott med *förståndets* öga. Äktenskapet är en borgerlig inrättning, hvilken har till ändamål att grunda och ordna ett husligt lif. Sådana ordnade hushåll kräver kommunen och staten för sitt bestånd; sålunda är äktenskapet nödvändigt för att ej dessa skola gå under. Men ur denna hårda och kalla lagefterlefnad utvecklade sig ofta en sedlig känsla, hvilken lik ett godt cement höll samman den skenbart så nyktra och utan hjertats vigsel byggda förbindelsen, höll samman den så, att grundstenarna ej sköto sig isär och huset störtade hop. Och *det* fasta bandet höllo de gamle för mera värdt, än den poetiska men snart förflygtigande kärleken före brölloppet.

Då vi nu i denna första uppsats förnämligast skola skildra den fornnordiska qvinnan *före* äktenskapet och hennes ställning i förhållande till den, som hade makten i familjen, böra vi mest hålla oss till slutet af denna period af hennes lif, och till det frieri, som möjligen kunde bjudas henne. Från detta faller nämligen det bjertaste ljus öfver hela hennes af frihet och ofrihet så egendomligt blandade ställning.

*) Vi tro oss ej begå någon ogrannlagenhet om vi här erinra läsaren om det i förra häftet införda profstycket af Benediktes lilla diktsamling och tillägga följande af vårt ombud benäget meddelade historiska upplysning om "Den gamle Pige".

"Fortællingen", skriver vår sagesman, "hviler på en virkelig hændelse. Benedikte er selv 'den gamle pige.' Hvad folk sagde o. s. v., er ren sandhed. Det eneste tildigtede er historien om barnets ukændte moder. Det var næmlig dikterindens egen tjenestepige. Denne prosaiske oplysning vil måske skade *digtet*, medens den hæver *digterinden*, — men *liv* er jo mere værd end *drøm*, som Hostrup siger."

Red:n.

När den unge mannen eller hans anhöriga få höra talas om en qvinna, som tyckes dem kunna blifva en lämplig maka och husmoder för honom, rikta de sin uppmärksamhet derpå. Skönhet lockar ibland, men oftare förmögenhet och betydande slägt. "Hun þótti vera hinn besti kvennkostr, bæði sakir ættar ok fjár"; "hon tycktes vara det bästa qvinnoval både hvad ätt och gods beträffar", heter det ofta i sagorna *). Kärlek före förlofningen förekommer sällan. Sagorna vittna derom. En ömse-sidig böjelse, uppenbar för andra genom längre bekantskap, bringar ofta, om densamma ej finner sitt uttryck i ett frieri, dåligt rykte öfver parterna. Detta dock ej så att förstå, att i Norden någonsin funnits ett sådant förhållande af tvång och afstängning mellan könen, som i land med romanisk, sydeuropeisk befolkning fordom funnits och till dels ännu är kvar. Långt derifrån! Qvinnan var väl, såsom vi snart skola se, fullkomligt odelaktig af all slags rätt att råda öfver sig sjelf; hennes ställning var efter lagarna mycket undertryckt och frihetslös; men hennes *person* hölls dock alltid i aktning. Derföre var hon aldrig såsom i södern *utestängd* från männens umgänge, aldrig såsom i Österlandet *instängd*, såsom en behaglig, lefvande leksak, att vänta på sin herres nycker. Derföre fanns ock mångt tillfälle för den unge mannen att lära känna en qvinna, och för henne att lära känna honom. Såsom vid gästabud, der qvinnorna oftast skänkte uti åt gästerna, der man och qvinna stundom drucko tvemännings, der också ofta den mycket omtyckta seden att "leka gulltafel": vår tids schackspel, gaf de älskande tillfälle till förtroliga samtal. Uppenbarade sig emellertid en sådan böjelse, måste den leda till frieri, annars ställde den, som sagdt, parterna i dålig dager.

Vid frieriet må nu dock märkas följande. Den unge mannen hade väl i allmänhet, isynnerhet om han nått en mognare ålder, fullkomlig frihet i valet af maka. När han emellertid, såsom ofta skedde, lät sin fader, fosterfader eller någon äldre frände råda, var detta en frivillig underkastelse under de mera

*) Ordet saga hade i forna dagar en vida annan betydelse än nu. Det är slägt med ordet "säga" och betyder egentligen "sägen", "berättelse", speciellt "historisk berättelse". Öfverallt, der ordet nämnes i dessa föredrag, har det denna gamla och ursprungliga betydelse. Vi få ofta hemta drag ur just dessa sagor, alldenstund de, jemte våra gamla landskapslagar, äro våra bästa källor att lära känna forntiden. Dessa sagor berättades muntligen från slägte till slägte, tills de under medeltiden upptecknades på ön Island.

verldserfarnes klokhet. Sålunda föreslår i Njåls saga Njål sin son Helge ett giftermål. "Jag har uttänkt för dig ett gifte", säger han, "om du vill följa mitt råd". — "Det vill jag visst", säger Helge, "ty jag vet, att du både vill och kan råda mig *godt*". Vi se: han var icke tvungen att lyda sin fader i detta stycke; han gör det dock. Och skälet dertill är, att vid äktenskapets ingående skulle mannen, efter våra fäders begrepp, ej lyda kärlekens stämman allena, utan också — och det framför allt — sörja för att uppnå och vid makt hålla en oafhändig och ansedd framtidsställning; och vid sådana beräkningar måste naturligtvis ungdomen mer lita på de erfarna gamles blick än på sina egna lidelser.

Hvad den unga qvinnan åter beträffar, framträdde, isynnerhet under hedendomen, öfver henne den faderliga makten och myndigheten i långt strängare gestalt än öfver ynglingen. Icke qvinnan sjelf hade, efter de gamles åsigt, att förfoga öfver sig, utan den husbonden, hvilken hon i en eller annan ställning tillhörde; ty allt är i vår forntid byggt på den fast slutna familjen. Och dervidlag var mannens öfvermakt så stor, att vår tid knappast kan sätta sig in uti föreställningen derom. Det var så långt ifrån, att en ung qvinna lagligen kunde ingå äktenskap utan sin faders eller naturlige förmyndares samtycke, att hon fastmer, och det tvärt emot sin vilja, kunde af dem formligen *tvingas* till äktenskap. Det finnes sålunda i sagorna mångfaldiga exempel på, att fadren har bestämt sin dotters gifte, ej allenast utan att i minsta måtto spörja henne till råds förut, utan till och med *emot* hennes förklarade böjelse, något, som naturligtvis måste välla många olyckliga äktenskap. Gifte sig åter en qvinna egenrådigt, kunde hennes fader eller fränder göra henne och hennes möjliga afkomma arflösa, och mannen, som mot frändernas vilja äktat henne, kunde dessa lätt få dömd fredlös såsom qvinnorånare. Det vare emellertid härmed icke sagdt, att fäderna alltid *utöfvade* denna genom lag och urgammal häfd dem tillkommande myndighet i densamma fullaste stränghet. Man finner tvärtemot några exempel på, att fäder, när det gällde en dotters gifte, ej allenast på förhand rådförde sig både med flickan sjelf och hennes moder, utan till och med någon gång öfverlät giftermålet alldeles till dottrens fria val, såsom åtminstone tvenne fall, ett i Laxdölasagan och ett i Ketil Höngs saga, hvilka blifvit oss bevarade, visa. Men sådant må dock betraktas såsom undantag från den allmänna regeln, och

det är knappt troligt, att man kan uppspåra flere än dessa tvenne fall i hela den på familjehistorier så öfversvallande rika fornordiska litteraturen. Innehafvaren af giftomannarätten är släktens äldsta manliga öfverhufvud, alltså fadren, så länge han lever. Efter hans död öfvertager den äldste sonen förmynderskapet öfver de ännu icke myndiga bröderna och öfver de ogifta systrarna. Några lagar, nämligen den Svenska Uplandslagen och Själländska lagen i Danmark, medgifva dock makten öfver döttrarnas förlofning åt modren, efter fadrens död. Islands gamla lagbok, Grågåsen, ger äfven denna rätt åt modren, dock först efter den äldste sonens död. Den ordning, i hvilken förmynderskap och giftomannarätt sedan, efter dessa leders död, ärfves, är på olika trakter i Norden olika. Själlandslagen, hvilken ögonskenligen härutinnan bevarat den uräldsta seden, låter efter verklig broders död denna rätt öfvergå på den äldste halfbrodern, först på faders, sedan på moders sida; finnes ej sådan, öfvergår giftomannarätt till farfader, derefter till morfader, derefter till farbröder, derefter till morbröder o. s. v. Uplandslagen har väsendtligen samma räckta, men utesluter halfbroder och inskjuter gift syster mellan broder och farfar. Grågåsen inskjuter gift syster utan att utesluta halfbroder; sådan ställes blott i rättsföljd närmast efter henne. Men *detta*, att systrar få giftomannarätt, är en lika skarp afvikelse från äkta, urgammal, nordisk rättsuppfattning, som det sedan följande införandet af blott besvägrade fränder i räckan af giftomän.

Alla dessa slägtleder hade nu i tur och ordning fullt och odeladt samma makt och myndighet, som vi förut visat tillkomma fadren. Åtminstone *ett* fall af denna maktutöfning, lagd i broders hand, är väl för alla mina åhörare bekant, nämligen Ingeborgs af brodern Helge anstiftade giftermål med kung Ring i Frithiofs saga, hvilken vi känna af Tegnér's glänsande om-diktning i vers. Det gammalnordiska originalet i prosa finnes likvisst i behåll och tyder på samma faktum. Vi minnas ju, huru Frithiof talar om "mordbrännarkungen, som sålt sin syster", om huru "våldet rånade, jungfrun gret" och det hela var "niddingsfunder". Men att något *olagligt* var begånget, kunde Frithiof, midt under sina känslors svall, dock icke påstå.

Alla ofvannämnda stadgar gälla om ungmön, som aldrig varit ur hemmet. En *enka* åter var väl så till vida friare, som hon ej af sin fader eller af sina fränder kunde *tingas* till ett nytt giftermål; men hon kunde å andra sidan ej heller gifta sig utan

med fadrens eller brodrens, eller — ifall hon hade vuxna söner — med dessas samtycke. Detta egendomliga fall af sonens gifto-mannarätt öfver modren ådagalägges dels genom exempel ur Laxdölasagan, dels ur gamla lagar.

Då nu en mans håg låg till en qvinna, tillgick sedan sjelfva frieriet på följande sätt: Friaren, som fordom kallades *biðill*, eg. bedjare, ledsagad af sin fader eller några af sina närmaste fränder eller sina bästa vänner, samt tillika, när han var en förnäm man, af ett ansenligt följe, begaf sig till den önskade qvinnans fader eller förmyndare. Denna friarefärd kallades *bónorðsför*, d. v. s. färd för att fälla böneord, och sjelfva frieriet *bónorð*. Ju större detta följe var, desto säkrare var utgången; ty hvilken man var väl det, som ej helst gaf sin skyddsling åt en friare af betydande släkt, åt en, som genom sitt följes sammansättning kunde visa, hvilka mäktiga fränder och vänner han hade att påräkna i vidriga fall? Blott mycket sällan var friaren *icke* sjelf med på denna färd. Detta hände helst, när han var en furstlig person, som genom sändemän friade till en utländsk höfdingadotter. En praktfull skildring af en friarfärd af det sista slaget ger oss Tegnér i Frithiofs saga, då kung Ring af Ringerike låter sitt friarfölje tåga ut för att framföra hans *bónorð* om Ingeborg, konungadottren från Sogn.

"Ta'n guld ur hvalfven, ta'n smycken åt brud

"Ur skåp af eke;

"Och följen, I skalder, med harpoljud,

"Ty sångens gud

"Är med, då vi frie, är med, då vi leke".

"Och ut drogo svenner med buller och bång,

"Med guld och böner,

"Och skalderna följde, en rad så lång,

"Med hjeltesång,

"Och ställde sig fram för kung Beles söner".

"De drucko i dagar, de drucko i tre,

"Men på den fjerde,

"Hvad svar kung Helge dem mände ge,

"Åtsporde de,

"Ty nu de ville å färde".

Så gick det till vid kungafrieri. I vanliga fall var friaren sjelf tillstädes; men likväl var det i allmänhet *icke han*, som förde ordet och begärde qvinnan, utan den af hans ledsagare, som var honom närmast i frändskap, eller stod högst i hans

vänskap. Till qvinnan *sjelf* sade nu denne förespråkare intet, vare sig att hon var närvarande eller ej. Till *giftomannen* vände han sig, androg sitt ärende, uppräknade vidlyftigt friarens alla fördelaktiga egenskaper, främst hans släktskapsförhållanden, hans höga anor, om hade några, hans faders makt, hans fränders anseende, hans egen ära, om han varit viking eller på annat sätt tjenat i främmande land och vunnit rykte. Så kom man till egodelarne. Allt påpekades noga, hela rikedomerna i löst och fast, äfvenså hvilka arf, som vore att påräkna. Sjelfva friarebegäran androgs helt kort, blott i några få ord, "svå biðr hann þik döttur þinnar", "så beder han dig om din dotter", eller något dylikt.

Blef nu detta väl upptaget, öfvergick man till närmare bestämmelser, hvarvid ock fortfarande förespråkaren förde ordet å friarens vägnar, naturligtvis efter föregående öfverläggning med denne, såsom Njålsagan visar.

Giftermålet var hos våra fäder egentligen en bytshandel, hvarvid qvinnan lösköptes från det rätts- och skyddsförhållande, i hvilket hon på grund af sin födelse och börd stod till sin fader och hans släkt, och som nu skulle öfvertagas af den godkände brudgummen. Då det talas om "brudköp" i de gamla sagorna, måste man således väl ihågkomma, att det var *den husfaderliga makten och myndigheten* öfver bruden som köptes, icke hennes *person*. Hon kunde således aldrig genom något köp bli slafvinna, aldrig beröfvas det lagarnes hägn, som bjert skiljer den friborna från trälqvinnan.

Efter trolofningen utanordnades från hvardera familjens egodelar en viss summa eller löst och fast till ett visst värde, för att tillförsäkra de unga en oberoende framtid och gifva deras äktenskap en viss förmögenhetsgrundval, på hvilken det tryggt kunde hvila.

Sjelfva den summa eller det gods, som friaren först hade att betala qvinnans fader eller giftoman i ersättning för den makt öfver henne, som han ville förvärfva, kallades *mundr* eller *festingafè*, d. v. s. *fästegodset* eller *fästepriSET**). Detta *festingafè*

*) En af de gammalnordiska lagarne, nämligen den norska gulatinglagen, som gällde i det nuvarande Bergens stift, anger en minimisumma, under hvilken detta pris icke fick gå, och bestämmer denna summa till 12 silfverörens, eller 1½ mark silfvers värde. Ofta steg den, emellertid till ett betydligt högre belopp. Blef det bekant, att ett äktenskap uppgjorts för mindre fästepriS än ofvan nämndt är, skulle detta äktenskap hållas för ogiltigt, och barnen af detsamma betraktas såsom födda utom äktenskap.

hade nu giftomannen full rätt att sjelf behålla. Gafs det emellertid, såsom sedermera blef vanligt, åt bruden, så skedde detta såsom en gård af synnerlig bevågenhet från hennes förre laglige herres sida. Ty denne hade ingen skyldighet att gifva det ifrån sig.

Sedan vi nu sett, hvad giftomannen hade att få, skola vi ock se till, hvad han hade att gifva. På det att icke bruden skulle tomhändt draga in i det nya huset, så bestämde lagen, att giftomannen, utom hennes utrustning i kläder och dylikt, äfven skulle gifva henne penningar eller penningars värde såsom hemgift. Ursprungligen kunde blott lösören på detta sätt gifvas; ty efter fornsed kunde en qvinna af *det* skälet icke ega fast jordagods, emedan vissa skyldigheter att göra det allmänna tjänster, som blott passade mannen, häftade vid innehafvaren af fast grund och botten. Emellertid kom man temligen snart ifrån dylika svårigheter, derigenom att mannen påtog sig dessa skyldigheter, ehuru han aldrig såsom *egare*, utan blott såsom *brukare*, innehade sin makas hemgiftsgods, hvilka också efter ett barnlöst äktenskap återfölla från mannen till hennes egna fränder.

Det är *en* grundåskådning, som vi möta i det hela. Folket är deladt i familjer, ätter; jorden är delad i områden, gods, nätt upp så många, att hvar familj kan få sitt för sig. Alldeles lottlös ville nu en rik man ej släppa sin dotter ifrån sig; det förbjöd stoltheten. Men *så* mycket kunde hon dock ej få, att familjegodset blef splittradt.

Fastän nu icke hemgiften, såsom fästepriiset, var nödvändig för äktenskapets lagliga giltighet, så framställdes densamma dock redan tidigt såsom mycket önskvärd och för qvinnans framtida betryggade ställning gagnelig. I Östgötalagen finnes till och med bestämdt, att då ett utan hemgift ingånget äktenskap genom mannens död upplöstes, så skulle *före* arfskiftet och af *hans* gods en så stor del afsättas, som man för i fråga varande fall anser att hemgiften hade bordt vara, och denna del behandlades sedan såsom verklig hemgift, d. v. s. öfverlemnades åt enkan till hennes framtida bergning. Detta är ju ett ganska vackert drag af våra fäders omtanka om qvinnan.

Såsom motsvarighet till denna hemgift, som, till betryggande af qvinnans ställning, gafs henne *med* hemifrån, hade nu mannen att af sitt gods utreda den så kallade *tillgåfvan*, tilgjöf, hvilken lagligen skulle utgöra hälften af hemgiftens värde, hvar-

före den också i lagarna kallas þriðjungsauki, d. v. s. tredjedels-tillökning, liksom ock det uttrycket mycket ofta förekommer, att "qvinns hemgift skulle förökas en tredjedel i mannens gård". Tillgåfvan skulle, om mannen dog före qvinnan, tillfalla henne tillika med hemgiften; dog deremot hustrun först, så hade mannen blott att utreda sjelfva hemgiften till hennes arvingar. Hustrun hade således, så länge mannen lefde, blott nyttjanderätten öfver denna tillgåfva, liksom mannen öfver hennes hemgift. Tillgåfvan fanns öfverhufvud i hela Norden, med undantag af Danmark och Island. I Östergötland fanns densamma under en något förändrad form och kallades der dels *motköpet*, vidarmundr, dels *mantelköpet*, möttulköp.

Dessa voro nu i allmänhet de omständigheter, som kommo i betraktande vid ingäendet af det fornnordiska äktenskapet. Vi se, huru det skulle hvila på ömsesidiga förmögenhets- och penningtillskott.

Högst märkligt afbryter härifrån en i Öbyggarnes saga förekommande berättelse om ett fall, då en qvinna förvärfvades genom arbete i stället för genom penningar. En man, som het Vigstyr, sade nämligen till berserken Halle, som friade till hans dotter Ásdís: "då du är fattig, vill jag efter de gamles sed handla och låta dig genom stora arbeten förtjena detta äktenskap". Detta exempel står ensamt i skriftliga uppteckningar från Nordens forntid, och det leder tanken ovilkorligen på seder och bruk i Grekland och de fjerran Österlanden. Hvem erinrar sig icke huru Jacob tjenade för Rachel i sju och åter sju år. Men som Vigstys ord antyda, att qvinnans förvärfvande genom arbete, ehuru på hans tid kommet ur bruk, varit sed hos de gamle, står här en gissning öppen, att uti en ännu äldre tid än den, från hvilken vi hafva muntliga traditioner, som sedan skriftligen upptecknats, hafva funnits sedvänjor, som dött ut, och en rättsuppfattning, som varit af ännu ursprungligare art än både sagornas och Eddans, d. v. s. än både de historiska berättelsernas och de gamla gudasägnernas, således ett minne från det gamla nomadlivets tider, då arbete ännu var mycket mer värdt än jordagods, och då våra fäders fäder i månghundrade led uppåt vandrade omkring med sina hjordar på slätterna i det fjerran Asien midt ibland de stammar, som sedan drogo ut i mera sydlig riktning och grundlade Asiens och Syd-Europas välden.

Men detta exempel står, som sagdt, ensamt.

Från dessa utflygter på lagarnas område, återvända vi nu till vår friare och hans förespråkare. Det mest maktpåliggande och tillika svåraste vid hela frieriet var naturligtvis uppgörelsen om alla dessa utlagor; ty såväl fästepriiset som hemgiften och tillgåfvan samt den ännu af oss icke vidrörda morgongåfvan skulle med den största noggrannhet bestämmas till sin storlek, så att alla möjligheter till framtida egotvister på förhand undanröjts. Först sedan detta skett, kunde den egentliga trolofningen försiggå.

Såsom illustration till hvad vi nu genomgått må vi ur Njålssagan, den mest storartade af alla gammalnordiska familjehistorier, anföra följande frieri:

Det fanns två frejdade män på Island, bröderna Höskuld och Rut. De rådgjorde en gång om ett lämpligt gifte åt Rut, och sedan deras val fallit på den lagkloke Mård gigas dotter Unn, gingo de tillsammans till Mårds bod vid Tingplatsen nedanför Lagberget. Mård stod upp, sedan bröderna trädte in och helsat; han tog Höskuld i handen och satte honom ned vid sin sida. Rut satt bredvid brodern. De talade mångahanda, tills Höskuld sade: "Jag är kommen att köpslå med dig. Rut vill blifva din måg och köpa din dotter, och jag skall icke spara på mitt". — Mård svarade: "Att *du* är en stor höfdinge vet jag; men din broder känner jag icke". — Höskuld sade: "Han är bättre än jag". — "Mycken egendom", sade då Mård, "torde du få lägga fram med honom; ty min dotter får hela arvet efter mig". — "Jag behöfver ej besinna mig på", sade brodern-förespråkaren, "hvad jag skall lofva. Rut skall få Kamnäs och Rutstad, båda två goda gårdar, och ett köpskepp". — Då började Rut, sjelfva friaren: "Håll så före, bonde, att min broder månde hållit fram mig mycket, för det jag är honom kär, men om I viljen öfvertänka saken, så vill jag att I sägen vilkoren". Mård svarade: "Jag har tänkt derpå. Hon skall hafva 60 silfverhundraden och derutöfver tredjedelen i din gård, och om I fån arfvingar, skolen I dela jemnt mellan Er". — "Derpå går jag in", svarade Rut, och togo de så vittnen derpå. De stodo upp, och Mård fästade Rut sin dotter med handslag. — Här se vi de ädlaste män i en nejd göra upp en dylik sak; men att höra efter den unga qvinnans vilja, det kom ingen af dem i tankarna.

Först sedan alla dessa affärsförhållanden undangjorts, kommer den formliga trolofningsakten mellan de unga. Men innan vi gå att skildra densamma, vilja vi gifva en framställning af

de gamles bostäder, sjelfva skådeplatsen för alla de husliga förhållanden, med hvilka vi i det följande skola göra bekantskap.

Man må icke föreställa sig de gamle nordbornas boningar såsom våra, innefattande under samma tak en mängd större och mindre rum, samt som oftast flere våningar höga. Sådana voro de icke. I allmänhet utgjorde hvart rum ett hus för sig, som på sin höjd kunde vara försedt med några små afstängningar eller sidogångar och ett loft. En större gård bestod alltid af en betydlig samling af sådana tätt tillsammans liggande byggningar eller hus, hvilka dock, ehuru blott sällan, synas hafva varit förbundna med hvarandra medelst täckta gångar. Dessa byggnader voro utan tvifvel alltid uppförda af trä. Murade stenhus omtalas aldrig, ehuru väl någon gång jordkulor. Väggarna uppfördes icke af resvirke, utan af på hvarandra liggande bjelkar. Utvändigt panelades de oftast med en så kallad sköldbeklädnad af plankor, hvilka tjärades till skydd mot vädrets åverkan. Väggarna bildade alltid en aflång fyrkant. Från de två *långväggarna*, som sällan voro synnerligen högre än en dryg manslängd, höjde sig derpå taket, hvilande, såsom ännu alltid, på sparrar, hvilka öfverst möttes från hvardera sidan under takåsen och ömsesidigt stödde hvarandra. Men — och här kommer olikheten med våra nutida hus bjertast fram — under husets tak fanns icke, såsom hos oss, någon vind. Hela takresningen med sidosparrarne och åsen, var inifrån synlig mellan de tvärstockar, som, hvilande på långväggarnas öfversta bjelklag, gånge sammanhållning och fasthet på en gång åt väggarna och åt det på dem hvilande taket. Dessa tvärstockar sträckte sig således, till följd af långväggarnas ringa höjd, blott obetydligt öfver husfolkets hufvuden från den ena sidan af rummet till den andra. De motsvara naturligtvis de bjelkar, på hvilka vi lägga vindsgolfvet. Men, som sagdt, något sådant fanns icke hos de gamle. Taket sjelft var nu, såsom allt det öfriga, af trä och utvändigt klädt med näfver och derofvanpå med plank eller träspånor, lagda öfver hvarandra som fjällen på en fisk. Det hela var tjärstruket. De korta väggarna gingo i en spets upp till åsen och kallades såsom ännu gafflar.

Det huset på en gård, hvilket innehöll det förnämsta rummet, hela familjens samlingsställe natt och dag, kallas ursprungligen och i Eddan salr, vårt sal. Under sagornas tid, d. v. s. århundradena närmast före och närmast efter år 1000, kallas det "hall" (eg. höll) eller "skåle" eller "stuga". Som skåle var

det vanligaste, vilja vi bruka detta ord. Skålen byggdes vanligen långsträckt mellan öster och vester med hufvudingången på den ena gafveln, troligtvis den östra. Framför denna hufvuddörr, vanligen kallad karlarnes dörr, fanns en mindre förstuga, på det att ej snö skulle yra in, då dörren öppnades. Det är denna förstuga, som menas, då i en af Eddans sånger guden Frös sven Skirne säger till den mot gudens frieri afvot stämda jättedottren de hotande orden:

"Du tvine lik en tistel,
 "Som trängt sina rötter
 "Fast i förstugutaket".

Då vi från förstugan genom karldörren träda in i sjelfva skålen, möter oss en underlig syn. Midt framför oss, föga upphöjd öfver golfvet, löper genom hela rummets längd ända in emot den bortre gafveln en murad, 3 till 4 fot bred, stensättning. På denna brinna utefter hela längden stora eldar, hvilkas rök hvirflar upp mellan tvärbjelnarna och böljar, såsom röken i de finska stugorna, i tjocka moln under den höga takresningen, tills han omsider funnit sin väg ut genom den så kallade ljören eller spjällöppningen, som, öfverst uppe och på båda sidor om sjelfva takåsen, öppnar sig utefter hela takets längd. Några fönster funnos näppeligen på väggarna, men väl små gluggar på takets nedersta del. Ljuset, som torde varit särdeles sparsamt, då ej eldarna brunno, föll således in dels genom ljören, dels genom dessa gluggar, hvilka för öfrigt täcktes af ramar, öfverspända med genomskinliga hinnor; ty glas fanns ej. Utefter hvardera sidoväggens hela längd lupo bänkar, kallade långbänkar. Den långbänk, som stod vid den nordliga väggen, hvar-est alltså de sittande vände ansigtet mot söder eller, efter de gamles uttryck, mot solen, var egentligen bestämd för husets folk och kallades den högre, förnämligare bänken. Midt på denna bänk var husbondens högsäte, i hvars båda främre hörn de under hednatiden heliga högsätetsstolparne stodo. Dessa voro så höga, att de räckte upp genom taket, och således äfven för utanför varande vittnade om husfadrens hedersplats. Upptill på den delen af stolparne, som för de innevarande var synlig, märktes konstfullt snidverk, oftast framställande gudabilder. Mellan dessa stolpar var nu, såsom sagdt, husbondens plats; på båda sidor om honom, till höger och till venster, sutto hans manliga slägtingar och huskarlarne, d. v. s. husets fria tjemare; och var en plats förnämligare, ju närmare densamma

var till husbondens. Den på södra sidan motsvarande långbänken, på hvilken ankommande främlingar i allmänhet fingo sin plats, kallades den ringare bänken. Midt på denna fanns likaledes ett högsäte. En tredje bänk gick längs med den gafvelvägg, som man hade framför sig, längst bort, då man trädde in genom karldörren. Denna bänk kallades tvärpallen och var förbehållen åt husets qvinnor. Endast drottningar, som kommo på besök, eller landets allra främsta qvinnor kunde taga plats bredvid högsätet på karlarnas bänk. På tvärpallen åter var qvinnan herre. Här bedrefvo husmodren och döttrarna alla sina arbeten. Härifrån gaf den förra akt på de tjenare, som utefter hela skålens längd hade att syssla med de öfver eldarna hängande grytorna; här var det, som de senare ådagalade sin konstfärdighet i att spinna, väfva, sy och sticka. Här kom sländan fram och snurrades omkring af vana fingrar; här ställde man, hvar det passade sig, väfstolen, om hvars enkla sammansättning vår tids väfkunniga icke ens kunna göra sig den aflägsnaste aning; här klippte man till den färdiga vadmalen och gjorde deraf kläder både åt sig sjelf och männen; här framtogos vikingarofven från den fjerran södern, silkestyger, skarlahan, östromerska och andra guld- och silfvermynt, röfvade smycken, guld, silfver, ädelstenar och perlor; här gällde det för den qvinliga smaken att samarbete dessa kostbara och mångartade ting med täckhet och behag till familjens högtidsskrudar. Slutligen måste vi påpeka, att endast husets käraste, manliga vänner hade vid sina besök rätt att öfvergifva långbänken, slå sig ned hos husfröjan här på qvinnornas tvärpall och bli vittne till de små husliga scenerna, som nu äro förlagda till kökskammaren; vi mena dem, som äro oskiljaktiga från husmodrens bestyr med sina pigor och modrens med sina barn.

Framför alla bänkar funnos vidare fotpallar, och på sjelfva bänkarna utbreddes dynor. Mellan hvardera långbänken och den stensatta eldstaden, som vi sade lopp midt genom skålens längd, måste finnas nog plats både till att sätta bord framför bänkarna, när det skulle spisas eller bli dryckeslag, och för det uppässande tjänstefolket att kunna fritt röra sig mellan borden och eldarne längs efter golvet. På jernkedjor, som upptill voro fästade i krokar på de förut omtalade tvärbjelkarna, hängde öfver eldarne de stora kittlar, i hvilka maten kokades. Vi se, att anordningen var för sin tid ganska praktisk. Man hade icke långt att bära maten; tjänsteflickorna hade blott att vända sig

mellan eldarne och borden. Men, kunde man invända, rummet blef ju längs efter deladt midt itu genom en vägg af eld. Detta är sannt; men tilläggas bör, att våra fäder, det viga, härdade och djerfva släktet, säkerligen föga brydde sig om det obehaget. Hvad är naturligare, än att pojakens första idrott blef att raskt springa genom eldarna utan att bränna sig? Och säkerligen voro männen i lifvets kraftigaste ålder icke mindre snabbfotade än gossarna. Skålens väggar voro i allmänhet invändigt panelade, och panelningen, liksom också det inre af taket, var ofta ziradt med utskärningar och målning, föreställande mytiska eller historiska händelser eller ock stilerade naturföremål, såsom fantastiska drakar och ormslingrande växter. Dylika utskärningar i de urgamla mönstren äro i Sverige nu så ytterst sällsynta, att det är väl tvifvel underkastadt, om ens i hela landet finnes deraf mera qvar, än några få konstfullt skurna plankor och stockar, såsom från Wrigstad i Småland. I Norges gamla träkyrkor finnes mycket mera i denna stil bevaradt till våra dagar. En liten antiqvarisk anmärkning angående de forntida väfstolarna må äfven här finna sin plats, alldenstund vi på tal om qvinnan ej få förgäta den förnämsta af hennes handaslöjder. Ofverst under loftet var densamma fästad vid två bjelkar, och sjelfva stommen af väfstolen utgjordes endast af tvenne stolpar, hvilka räckte från golfvet till dessa takbjelkar. Mellan den öfre delen af dessa stolpar lopp nu en bom, som kunde vridas omkring. Vid denna bom voro trådarna af varpen fästade, och kring densamma upprullades småningom det färdigväfda tyget. Varpen hölls nämligen icke i liggande ställning, såsom på våra väfstolar, utan hängde rätt ned. På det att nu icke de långa ändarna skulle ligga och trasslas ihop på golfvet, voro de hopfästade i knippor, och vid dessa knippor voro bundna stenar, som höllo uppräningen spänd. Sjelfva väfningen tillgick vidare på så sätt, att väfverskan, som *stod* vid väfven och arbetade, med sina fingrar delade trådarna, så att väfskel bildades, ty några solfvor funnos ej, som kunde göra detta. Till hjälp vid detta arbete hade hon ett redskap af ben eller segt trä, liknande en spjutspets. Med detta bildade hon hvartannat väfskel, hvartannat bildade sig sjelft derigenom, att midt på väfvens höjd fasta tvärspjelor delade väfvens trådar på båda sidor om sig. Någon nutida skyttel eller spole fanns icke, utan inslaget eller väften var upprullad på en så kallad *vinda* eller rulle af trä, hvilken med handens tillhjälp fördes fram uti den öppning

eller väg genom varpen, som medelst ofvannämnda spjutlika redskap bildades. För att slutligen slå inslaget tillsammans, fanns icke någon väfsked såsom hos oss, utan man brukade dertill ett annat redskap, som kallades skeið, af hvilket ord sedan *namnet* på vår väfsked är bildadt. Utseendet och användningssättet var emellertid helt olika, alldenstund skeiðen, hvilken vanligtvis var en bred skifva af hvalfiskben, hade handtag och såg ut som ett trubbigt svärd. Denna skeið infördes, som sagdt, till sist i hvart skel och slog hvarje ny tråd upp till sidan af det förra inslaget.

Vi kunna föreställa oss, hvilken tid skulle åtgå för att fullända en lång väf med dylika redskap, och hvilken skicklighet det måste funnits hos de händer, som icke desto mindre förstodo att bilda icke blott hvad vi kalla fyrskäftad väf, utan äfven rutor och figurer.

Hvad sjelfva väfstolarna beträffar, hvilka isynnerhet i Njålsagan utförligt beskrivas, och hvilka hafva en slående likhet med de gamle grekernas och romarnes, så hafva de spårlöst försvunnit i Sverige, Norge och Danmark. På Island undanträngdes de först i slutet af förra århundradet af väfstolar med liggande varp. Blott på Färöarna, dessa ödsliga klippor midt i världshafvet, der ännu en liten befolkning af nära nog äkta fornordisk art lefver, hafva de hållit sig i bruk ända till våra dagar, och den beskrifning, vi här ofvan sökt gifva, är gjord dels efter Njålssagan, dels med ledning af en från Färöarna till Kongl. Fornsaksmuseet i Köpenhamn öfverförd mycket gammal väfstol.

Från denna utflygt på området af kvinnans svåraste handslöjd må vi återvända till skålen. Vi talade om densammas träutskärningar och målningar. Det var också sed att hänga vapen, isynnerhet sköldar, på väggarna till prydnad. I mäktiga höfdingars sal hängde gemenligen enhvar huskarls rustning på väggen öfver hans plats.

Vid högtidliga tillfällen blefvo skålens väggar tjäldade, d. v. s. behängda med brokiga, oftast hemmaväfd, yllna tapeter, stundom också med utländska och kostbara tyg. Slutligen var skålen försedd med sängar, som voro inrättade längs långväggarna, bakom männens bänkar, på så sätt, att enhvar hade sin säng bakom sitt säte. Dessa sängar doldes otvifvelaktigt af tapeterna, när skålen var tjäldad. Vid den inre gafvelväggen, bakom kvinnornas tvärpall, voro dessutom inrättade slutna sängar eller små afpanelade sängkamrar, så många, som kunde

få rum på husets bredd. Dessa innehades af husbonden och hans hustru, af förnåma gäster, samt af qvinnorna, hvilka dessutom för sin del upptagit det lilla loft, som uppkommit ofvanpå dessa småkamrar, derigenom att de, i olikhet med det öfriga af skålen, försetts med slätt planktak. Uttrycket, som sammanfattar det hela, är i sagorna vanligtvis: "Männen hvilade i långbänken, qvinnorna i tvärpallen". — Hvad nu slutligen storleken af denna skåle eller eldskåle beträffar, så finnes en omtalad, som var 100 alnar lång och 10 famnar bred, och en annan, som var 35 famnar lång, 14 alnar hög och 14 alnar bred, tal, hvilka ingalunda synas osannolika, då vi betänka hvilka skaror af gäster de stundom måste rymma, t. ex. vid julgästabuden.

Sedan vi nu gjort oss väl hemmastadda i våra fäders boningar, skådeplatsen för deras familjelif, skola vi åter upptaga den lemnade tråden och skildra den formliga trolfningssakten, som följde sedan man kommit öfverens om penningeaffärerna.

Den dagen, då detta skedde, var den unga qvinnans första hedersdag i lifvet. Då samlades ock till huset båda parternas närmaste slägtingar såsom vittnen. När alla voro samlade, slogo de en krets eller ring kring paret. De förut öfverenskomna vilkoren förkunnades högt i allas närvaro. Giftomannen riktade derpå först till mannen, sedan till qvinnan den frågan, om de ville taga hvarandra till äkta. Något härvidlag svaradt nej minnas vi icke utur sagorna, men väl att hjertan brustit dervid. Efter denna fråga öfverlemnade giftomannen genom en sinnebildlig handling, nämligen genom öfverräckande af svärd och ring, husbondeväldet öfver sin myndling till fästmannen. Sedan, under medeltiden, uppkom, efter sydligare länders bruk, ett byte af ringar. Efter att hafva emottagit husbondeväldet, tog fästmannen sin brud i knä till tecken på, att han nu tagit henne i sitt skydd. Derpå omfamnade och kysste båda hvarandra och betygade härigenom offentligt en rättelig trolfning. Bruden hette nu *fästeqvinna*; sagnades dessa formaliteter och blott öfverenskommelserna gjorts, så var hon blott *löftesqvinna*, och stod såsom sådan uti en något mindre bindande form af trolfning.

Fullständigt trolfningsband var hos de gamle mycket starkt. Detta är ett af deras vackraste drag och höjer dem betydligt öfver det moderna lättsinnets lek med trolfningen. Dock, det är sannt! Man har låtit bli att längre säga trolfva, d. v. s.

lofva sin tro. Man har i stället funnit upp ett förträffligt ord, som heter *förlofva sig*. Detta är bildadt i likhet med verberna "försofva sig", "förderfva sig", "förlöpa sig", "försvära sig", hvilka gemenligen hafva en mindre fördelaktig betydelse. Måtte det gamla, hederliga trohetens ord komma igen, och måtte den moderna saken förtjena det gamla namnet!

Hvad vi kalla uppslag af en trolofning var i den gamla tiden omöjligt. Det hölls som ett brott mot tro, heder och ära. Ofta kunde den förnärmades släkt laga så, att det kostade den brottsliges lif. Den norska Gulatingslagen har ett formligt straff derpå, nemligen landsförvisning. Det var *ärlighetskänslan*, som var våra fäders stora dygd, och det är den kränkta folkhedern, som kunnat utkräfva ett så sönderslitande straff.

Vi komma nu till det gammalnordiska brölloppet. Detta är den unga qvinnans andra och största hedersdag. Var fästeölet med lust och under stort tillopp af vänner drucket, brölloppet blef det än mera.

Redan tidigt på dagen började det att hvimla af resenärer på alla vägar och stigar. Till fots eller till häst drogo de fram, ty vagnar funnos ej. Att komma tio, ja tjugo man högt från ett hushåll var ej sällsynt. Utför bergen kom man på skidor, om det var vinter; på floder, sjöar och fjärdar rodde eller seglade man i stora skaror, om det var sommar.

Hemma i brölloppshuset fejades och rustades. Nu upptogos ur kistorna de hemmaväfda ylletapeterna, qvinnornas stolthet, och upprullades att hänga kring väggarna; golfvvet, som vanligtvis var af stampad lera, beströddes med halm; bänkarne höljdes med broderade täcken; de stora långborden af eke skurades; småbord uppställdes till lättnad vid sjelfva serveringen; sköldar, svärd, brynjor och hjälmor, som öfverallt hängde kring väggarna, blankpolerades; kostbara dryckeshorn och stora kannor af silfver, stundom ock af guld, framsattes. Med stora högar af ved matade man eldarna, som muntert sprakade utefter hela golfvets längd och med sitt flammande sken öfvergöto de blänkande vapenrustningarna, husfolkets anleten på den ena långbänken, gästernas på den andra, och de i sina rika gulddiadem, halsringar, armringar och spännen prälände qvinnorna i bakgrunden.

När allt var redo, drog brudgummen med stort följe dels af gubbar, som representerade föräldraslägterna, dels af unga

fränder och svenner, fram till brölloppsgården. Han intog det lägre högsätet midt emot husbondens.

Nu infördes bruden. Hon var klädd i strumpor och guldspända skor, linkläði, som stundom till och med var af silke och gemenligen djupt uringadt; brokig kjortel, ofta med guldborder, och om veka lifvet ett bredt, guldslaget bälte, i hvilket den skramlande nyckelknippan, tecknet på hennes nya värdighet, hängde. Håret, som ungmön burit svallande i fria lockar öfver skuldror, rygg och bröst, samt instucket under libältet, hade bruden deremot flätadt och upplagdt i en hög topp, från hvilken det fina, hvita brudelinet, en slags slöja, hängde ned så långt, att det släpade flere alnar efter henne och uppbars af särskilda brudelinstärnor.

Vid brudens inträde uppstego alla. De förut nämnda öfverenskommelserna upprepades ånyo och bevittnades. Derefter vidrördes bruden med den heliga Torshammaren. Dermed invigde man äktenskapet och förnyade och befästade trolofningen. Härpå tömde brudparet en bägare tillsammans, och dryckeslaget började, hvarvid man först drack för Tor, äktenskapets och det husliga lifvets skyddsgud, sedan för Odin och de öfriga gudarne. Dervid satt bruden midt på tvärpallen, qvinnornas bänk, och de öfrige så som förut är beskrifvet.

Denna ordning bibehölls under måltiden; vid det derefter följande slutliga dryckeslaget blef friheten större.

Nu var skaldernas stund kommen. Nu framsades de gamla gudasångerna, som kunde passa för tillfället, såsom Skirmes resa, Tors färd till jättehemmen och dylika, nu qvad man nya flockar till de ungas ära, nu tråddes de urgamla, pantomimiska danserna under harposlag och sång, nu öfvades styrkeprof och andra idrotter, nu rådslogs om kommande vikingatåg, nu dracks i kapp och stiftades fostbrödralag, allt under det flämmande skenet från eldarnas rad midt i salen och under återglansen från de blanka vapnen kring väggarna. Mot natten drogo sig gubbarne för säkerhets skull ner från bänkarna i golfhalmen och drucko der. En och annan slog sig ner i bäddarna bakom långbänken, brudparet drog sig tillbaka, sorlet mattades af, eldarna slocknade småningom, och till slut blickade blott en och annan tindrande stjärna in genom ljören i taket och lyste på de sofvande grupperna. Nu var den unga qvinnan vorden laggift hustru.

Nåväl, höra vi någon spörja, hade då *kärleken* intet att skaffa med äktenskapet?

Vi måste vidhålla det: ganska föga före brölloppet. Och *skälet* dertill är, att väl var qvinnan aktad och hedrad och långt bättre behandlad i Norden än hos de flesta folk; men *frihet* hade hon icke, och friheten är ju solskenet öfver alla hjertats rörelser.

Men sannt är dock å andra sidan, att, liksom många plantor gro och kämpa sig fram till utveckling, trots det att solljus aldrig fallit på deras blad, så har också stor kärlek grott upp mellan unga hjertan i Norden och lefvat och utvecklats sig, trots sedvänjornas stränghet och okuffligheten af fäderneviljan. Men liksom de solberöfvade plantorna samla blott föga sötma i sina frukter, så har också de omedelbara känslornas kärlek i gamla tider mest ledt till en tragisk upplösning. Storartade och i poetiskt hänseende undersköna exempel hafva vi derpå. Vi vilja anföra ett. Det är ur en saga, hemmahörande på Island, Gunnlög Ormtungas saga. Vi hafva öfversatt ett kapitel, såsom prof på den fornnordiska berättelsestilens enkla skönhet och manliga kraft, egenskaper, som hellre borde påaktas af det nutida, pennfäktande Sverige, än de lösa och slippriga förebilder från det fransyska kejsardömet's litteraturperiod, hvilka på en gång varit egnade att skämma smaken och förderfva sederna.

Andra kapitlet i sagan om *Gunnlög Ormtunga och Skald Rafn* lyder som följer:

En sommar kom, efter sägnen, ett skepp till mynningen af Gufån, vid Bredefjärden i nordvestra Island. Styrmannen, såsom de gamle kallade skepparen sjelf, hette Bergfinn; han var af norsk ätt, en rik och vettig man samt temmeligen till åren. Torsten bonde red ned till skeppet; han plägade utöfva makt och myndighet, der köpstämman eller marknad hölls, och så gjorde han ock här. Östmän kallades på den tiden af Isländarne de Norske, emedan desse kommo till dem österifrån. De Östmän, om hvilka här är fråga, tingade sig kost och hemvist här och hvar i orten; men Torsten tog emot styrmannen, emedan denne bad sig till honom. Bergfinn var fåtalig under vintren, fastän Torsten undfagnade honom väl. Dock fann han mycken glädje uti att tyda drömmar.

Då nu våren kom, frågade Torsten en dag Bergfinn, om han ville rida upp med honom till Valfjället, ett berg i närheten af Borg. Deruppe hade bönderna kring Borgfjärden sitt

tingställe, och Torsten hade hört, att väggarna voro bofälliga uti den bod, som han egde deruppe, och i hvilken han bodde under tingen. Östmannen svarade ja, och de redo hemifrån på dagen tre man högt utom Torsens huskarlar, tills de hunno upp under Valfjället till en gård, som heter Grenjar. Der bodde en fattig man, som hette Atle, och som var Torstens landsäte eller hvad vi kalla arrendator. Honom tillsade Torsten att taga hacka och spade och följa med dem, hvilket Atle ock gjorde. När de kommit till bodtomten, började de allesamman att arbeta och rustade upp väggarna. Men som det var en het solskensdag, vordo Torsten och Östmannen mycket trötte, hvarföre de, efter fullbordadt arbete, satte sig ned på gården utanför boden. Då föll Torsten i sömn, men gaf sig och sof mycket oroligt. Östmannen satt hos honom och lät honom drömma ut i ro, och när han vaknade, var han vorden än tröttare. Östmannen sporde då, hvad han hade drömt, efter han gifvit sig så illa i sömnen, men Torsten svarade: "Icke är det värdt att lägga märke till drömmar".

När de redo hem om qvällen, sporde Östmannen å nyo hvad Torsten hade drömt. Denne svarade då:

"Om jag säger dig drömmen, så skall du också tyda ut honom, såsom han är till".

Östmannen sade, att han nog skulle våga sig på detta. Då fullföljde Torsten sålunda:

"Så tyckte jag i drömmen, att jag var hemma på Borg och stod utanför karldörren och såg upp på husen. Och på takåsen såg jag en vän och fager svanhona, och jag tyckte mig ega henne, och hon var mig mycket kär. Då såg jag en stor örn flyga ofvan ifrån fjällen; han flög ned och satte sig hos svanhonan och kuttrade blidt med henne, och det tycktes mig, att detta täcktes henne väl. Då såg jag att örnen var svartögd och hade jernklor; rask och djerf var han också. Dernäst såg jag en annan fogel flyga från söder; han flög hit till Borg och satte sig på husen hos svanhonan och ville likaledes locka för henne. Äfven det var en stor örn. Men brådt tycktes det mig då, att den örnen, som var först, reste fjädrarne i vredesmod, när denne andre kom till; derpå slogos de skarpt och länge, och det såg jag, att bägge två blödde. Och så lycktes deras lek, att hvardera sjönk ned af takåsen, och vordo då båda döde. Men svanhonan satt kvar, hängde med hufvudet och var sorgbunden. Derpå såg jag en fogel flyga ur vestern; det var

en falk. Han satte sig hos svanhonan och var mycket blid i sitt läte emot henne, och sedan flögo de bort båda tillsammans och i samma väderstreck. Och då vaknade jag. Men föga", så slutade han, "är denna dröm värd att lägga märke till. Han skall väl syfta på vindarne, att de mötas i luften från de väderstreck, ur hvilka foglarne tycktes mig flyga".

Då säger Östmannen: "Icke är det min tro, att så skulle vara". Men Torsten mälte:

"Så sätt ihop af drömmen hvad dig synes sannolikast och låt mig få höra".

"Dessa foglar", så tolkade till slut Östmannen, "måste vara store mäns skyddsandar. Din hustru är nu hafvande; hon skall föda ett möbarn, älskligt och fagert, och du skall älska detta barn högt. Till denna din dotter skola sedan komma ättgode friare från de väderstreck, ur hvilka du tyckte örnarne flyga, och de skola bära stor kärlek till henne och för hennes skull drabba i strid med hvarandra och båda dervid låta sitt lif. Och derefter skall en tredje man fria till henne, kommande från samma väderstreck, som falken flög, och med den mannen skall hon varda gift. Nu har jag tydt din dröm så, som jag tror att det skall gå".

Torsten svarar: "Illa är drömmen utlagd och ovänligt tillika; icke är du den man, som kan tyda drömmar".

"Du lärer väl" säger Östmannen, "en gång sjelf få röna, huru det kommer att gå".

Torsten drog sig efter den dagen tillbaka från Östmannen, hvilken sommaren derpå for bort från Borg, och nu är ur denna saga.

Jofrid födde sedan verkligen ett möbarn, öfvermåttan vackert. Hon tordes icke uppenbart bryta emot mannens befallning, men hon kringgick densamma genom att sända barnet att uppfostras hos Torstens syster, Torgerd, husfröja på Hjarðarholt. Derefter förflyto 6 eller 7 år, då Torsten vid ett besök hos sin syster på Hjarðarholt fick se det fagra barnet och prisade dess älsklighet. Då uppenbarade systemen för honom, att det var hans eget barn och han svarar: "Jag kan icke vredgas på Eder för detta. Och det går här såsom i de flesta ting, att ödet skall råda, och I hafven på ett godt sätt utplånat min missgerning. Jag tycker så mycket om denna mö, att jag anser det för en stor lycka att ega ett så fagert barn. Hvad

heter hon?" — "Hon heter Helga", svarade Torgerd. "Helga den fagra kallas hon". — Sedan för Helga hem med sin fader.

Torstens närmaste granne hette Illuge hin Svarte. Han uppfostrade samtidigt en son, som hette Gunnlög. Denne var tidigt utvecklad. Han hade ljusgult, glatt hår, svarta ögon, ej så vacker näsa, men dock behagliga ansigtsdrag; han var smal om midjan, bred öfver härdarne, välskapad, mycket krigisk i sin gestalt och i sina later; hans sinne var tidigt uppåtsträfvande och häftigt, hårdt och pockande. Han var en stor skald, men som sådan temligen bitande, och därför kallades han Gunnlög Ormtunga. Sådana äro sagans ord. Han är ingen modern romanhjelte med pomada i håret och sockersöta ord på tungan; men han är med alla sina hårda drag en *man*, och därför kunde öck en nordisk qvinna älska honom. Vid tolf års ålder gick han till sin fader och begärde skepp att draga till främmande land. Detta fick han dock ej. Då blef han vred och drog ut från fadershemmet. Han kom till Torsten, Helgas fader, berättade om sin oenighet med fadren, och fick löfte att vistas i Torstens hus så länge han ville. Så lyda nu sagans ord: "Af Torsten lärde han lagkunskap; han var öck väl liden af alla. Ofta förnöjde han och Helga sig med att leka tafvel (vårt schackspel), och de fattade strax tycke för hvarandra, hvilket sedan visade sig. De voro nästan jemnåriga. Helga var så fager, att de mest erfarne män hafva ansett henne för den dägeligaste qvinna på Island. Hennes hår var så stort, att hon kunde hölja hela sin gestalt dermed, och så fagert som hamradt guld. Det fanns icke i Borgfjärden och vida omkring ett så önskligt parti som Helga den fagra. En dag, då man satt i stugan på Borg, sade Gunnlög till Torsten: "Det är ännu ett kapitel i lagen, som du icke har lärt mig. Och det är, huruledes man skall fästa sig en qvinna". Torsten svarade, att det var en lätt sak och lärde honom sätet. Då sade Gunnlög: "Låt oss nu se, om jag har förstått det rätt. Jag vill nu taga dig i handen och låtsa, som om jag fästade mig din dotter Helga". Torsten svarade, att det behöfdes icke; men Gunnlög grep strax hans hand och sade: "Gör mig dock till viljes deri!" "Så gör då som du vill", sade Torsten, "men det skola alla veta, som äro här, att detta skall vara en sak, om hvilken vi aldrig mer skola tala, och det får icke ligga någon underfundighet bakom". Derpå nämnde Gunnlög sig vittnen och fästade sig Helga och sporde Torsten, om det var rätt och lagligt på alla vis? Hvarpå den andre svarade, att han

hade burit sig skickligt åt, och alla de tillstädesvarande hade mycken gamman deråt”.

Vi få ej längre steg för steg följa sagan. Efter många svårigheter utverkade Gunnlögs fader, som åter försonat sig med sin son, att Helga skulle bli trolofvad med Gunnlög. Dock medgaf ej hennes fader, att hon blef *fästesvinna*, utan blott *löftesvinna*. I tre år skulle hon vidare vänta, medan Gunnlög drog ut i främmande land att vinna rykte, ära och gods. Kom han icke åter inom den tiden, eller hade Helgas fader då något annat emot Gunnlög, skulle han hafva sin fulla frihet, att låta någon annan få köpa henne. Gunnlög drog nu till Norge, uppträdde som skald och utmärkte sig; derifrån till England, der han af konung Etelred till lön för ett qvåde fick en kostbar skarlakanskappa, fodrad med de yppersta pelsverk och framtill från ofvan till nedan besatt med stora guldhäktor, det hela en fullkomligt kunglig gåfva. Der utförde han ock i kamp med en viking stora bedrifter, för hvilka han fick ett herrligt svärd och en guldring af sju öres vigt. Derifrån drog han till Irland, så till Orkenöarne. Slutligen till Sverige, der han satt vintern öfver hos Sigurd Jarl i Skara i Westergötland. Der kom han i stort anseende. Derifrån drog han så vidare till konung Olof Skötkonung i Upsala. Hos denne var han länge och blef mycket hedrad. Men detta vållade hans undergång; ty der fanns förut en annan Isländare och skald, Rafn, hvilken ej kunde fördraga att bli utträngd af Gunnlög. Konungen sökte medla mellan dem, men saken hade gått för långt. Rafn drager bort från hofvet under hotelse, att bringa öfver Gunnlög lika stor skada tillbaka, som han sjelf lidit. Rafn drager också öfver till Island och friar till Helga. Han är enträgen, och får af hennes fader det löftet, att om ej Gunnlög kommer åter inom sina tre år, skulle Helga bli Rafns maka.

Tiden går. Gunnlög drager vidare från Sverige och kommer andra gången till England. Det tredje året lider till sitt slut. Gunnlög vill draga hem, men då hotas Englands rike af stor fara. Konungen behöfver alla trogna vänner. Han hade gjort mycket godt mot Gunnlög och begär nu, att denne skulle dröja. Här är vändpunkten. Hade Gunnlög rest, hade han svikit en ädel herre, som visat honom mycken ära, och som nu behöfde honom; reste han åter icke, hade han att befara förlusten af den qvinna, som han så högt älskade. Gunnlög var en man och han stannade qvar.

Samma qväll, som Gunnlög sedan kom hem, stod Helgas bröllopp med Rafn. På henne får icke en skugga falla. Hon var oskyldig till allt. Det var lagen och hennes faders vilja och Rafns hat, som hade samarbetat. Hon var mycket blek och sluten på bröllopsqvällen, äro sagans enda ord om henne.

På ett stort gille någon tid derefter mötas Gunnlög och Helga. De tala icke med hvarandra, fastän gillet räcker i flera dagar. "Dock", säger sagan, "yppa en qvinnas ögon, om hon älskar en man". — Först då laget bryter upp, går Gunnlög fram till Helga, qväder en vemodig visa och ger henne den kostbara skarlakanskappan, som han fått af konungen i England.

Det går slutligen till holmgång mellan Rafn och Gunnlög. Men de bli skiljda ät midt under striden. Detta är det sista envig på Island; ty kristendomen hade nu börjat predikas på ön. Rafns samvete och Helgas qual gifva emellertid maken ingen ro i hemmet. Han drager ut på äfventyr. Slutligen mötas Gunnlög och han på de öde fjällen mellan Sverige och Norge. Der strida de ånyo. Gunnlög hade redan fällt Rafn till marken och ridderligt upphört med striden. Då bad Rafn om en dryck vatten att läska sig med. Gunnlög tog af sin hjälm, hemtar vatten i densamma och ger Rafn. Då stinger denne försåtligt en dolk i hans nacke, och Gunnlög faller vid Rafns sida. Vittnena till detta blods-drama bära hem till Island budet om bådas fall. — År gå. Helgas fader gifte, fastän han numera ej hade full rätt dertill, sin dotter för andra gången. Den man, som hon då fick, hette Torkel Hallkellsson. Detta giftet räckte länge nog, men Torkel kände fullt väl, att det var icke honom, som Helga älskade. Så blef Helga sjuk. Det var en Lördagsqväll. Hon satt i den stora salen, som vi förut skildrat, och hvilade sitt hufvud på husbondens knä. Hon tog då fram kappan, Gunnlögs kungliga gåfva, och satt länge och stirrade på denna. Sedan sjönk hon tillbaka, utan ett ord, mot husbondens sköte och var död.

Detta är sagan om Gunnlög Ormtunga och Helga hin Fagra.

Vi se här frukten af ett samhällsförhållande, då qvinnan är fri uti allt, *utom det, att hennes ande är slaf*. Huru stora likvisst anlagen voro hos nordens qvinna, skola vi uti nästa uppsats se, då vi skola söka att gifva en teckning af de väl-

diga qvinnokaraktererna i Njåls saga, och i dem betrakta hednattidens qvinna såsom maka och moder.

(Forts. följer.)

P. Aug. Gödecke.

39. Stuart Mill og Norges Kvinder.

Stuart Mills Bog om Kvindens Underkuelse, hvorf der i det norske Morgenblad meddeltes nogle Uddrag, fremkaldte en "Protest af en Kvinde", der undrede sig over, at man i et kristent Land kunde fremføre Paastande og Principer, som ikke tog det mindste Hensyn til Guds Anordning — at Kvinden skal være Manden en Medhjælp, og han skal være hendes Herre — uden at de bleve modsagte lige saa offentlig, som de være fremsatte. I Privatlivet havde hun ikke stødt paa et eneste Menneske, som ikke var fuldkommen paa det rene med, at disse Principer være forkastelige; men i Bladene være de gjentagne Gange blevne omtalte med Ros. Hun mener, at den Stilling, Kvinden nu og gennem lange Tider har indtaget, er saare herlig og skjøn, og at hun behøver alle sine aandelige og legemlige Krafter for at udfylde den. Hun skildrer, hvad den gifte Kvinde kan og bør være som Hustru og Moder, og finder denne Virksomhed større og mere betydningsfuld end Mandens. At det kunde være godt, om Kvinden fik en mere udvidet Virkekreds, ved f. Ex. at lægge sig efter Lægekunsten, tør hun ikke benegte; dog tror hun, at selv de ugifte Kvinder uden Vanskelighed kunde finde en Maade at virke paa — just som Kvinder — hvorved de kunde være till Gavn og Glæde for sig selv og andre. Hun udhæver hvorledes Kvindens ringere Grad af fysisk Styrke, hendes finere Nervsystem og stærkere Følelsesliv tydelig viser, at hun er bestemt til en anden Gjerning end Manden, og hun ender med, ligeover for Stuart Mills Paastand, at Kvindernes hele Opdragelse gaar ud paa at lære dem, hvorledes de skulle behage Manden, hvorledes de skulle blive gifte, at forsikre, at hun trøstigt tør tale ogsaa i sine Søstres Navn og sige, at det ikke er den Lærdom de have modtaget af sine Mödre.

Det varede ikke længe, før der under Signaturen E. C. viste sig en Protest imod denne Protest. Selv Kvinde vilde E. C. ogsaa føre Kvindens og Kvindelighedens Sag; men denne Sag maatte behandles paa en anden Maade, belyses fra en anden Side. Emancipationsideen var ikke ny. Mills Bog var ikke falden ned som en Stjerne i Jordlivets Nat; thi Dæmringen var allerede for længe siden intraadt; men han var en ny Forkjæmper, hvis glimrende Aandrigheet sikkert vilde vinde den mange Tilhængere. Naar Kvindens Kald blot bestaar i, at hun skal være Mandens Medhjælp, at hun skal leve for ham, hvorfor har da Gud tilladt, at ikke alle Kvinder blive gifte? spørger E. C. Men Medens hun indrømmer, at Kvinden i fysisk Henseende er den svagere, antager hun, at ingen tør paastaa, at hendes Aands Elasticitet og Styrke er mindre end Mandens. Historien taler jo tydelig nok om de store Kvinder, der have styret Land og Rige: Semiramis, Katarina af Medicis, den nordiske Margrete o. s. v. og alle disse viste, at Naturen ikke har negtet Kvinden Mandens Duelighed og Villiekraft. Men nu faar Kvinden ingen Anledning til at udvikle sig til samme Maal som Manden, ingen Anledning til at bevise, at hun kan være istand til at bære lige saa megen Visdom som han, og desuden finder E. C., at alle Livets Forhold ere ordnede saaledes, at de ere til Fordel for Manden, til Ydmygelse for Kvinden, saa at enhver Kvinde med Forstaand og Aand maa harmes derover. Vi ere svage, siger hun, men hvorfor — hvem har gjort os svage? Det har Opdragelsen, Livet, Underkuelsen. Lidt spottende omtaler hun den "Forbitrelse", Protestens Forf. viser over Mills Ytring om, hvad Kvindens Opdragelse gaar ud paa, og hun synes, at der er megen Sandhed deri, at det vel ikke siges med ligefremme Ord, men at dog denne Mening som en stille, skjult Tanke gaar igjennem alt, hvad Kvinden lærer og beskjeftiger sig med. Hun paastaar, at her hos os er Kvinden endnu ikke andet end Mandens Tjenerinde, Oppasserske, Sygepleierske og Barnepige for hans Börn, og kommer tilsidst med en energisk Opfordring til de faa, som føle, at de ikke ere skabte til at taale Slavelænkens Vanære, til modig at bære den lyse Tanke om Frigjölelsen med sig ud i Livet, uden at bryde sig om, at de ville blive mödte med Haan og Spot.

Der er ikke kommet noget Svar fra Protestens Forf. til E. C.; men i hendes Sted fremtraadte en ny Kjæmper med en Artikel: "Mod Emancipationen". Han — thi at det ikke her

er en Kvinde, som taler, ser man let — holder ogsaa fast ved, at det er en Grundbetragtning, som gaar igjennem hele den hellige Skrift, at Kvinden ikke er stillet lige med Manden, men underordnet i Kjærlighed, og det er Guds Ord, han vil holde sig til og ikke de aandrige Mænds — thi hint har aldrig vist ham feil; men det har de aandrige Mænd ofte gjort. Han søger at vise, at E. C. ikke har ført Striden med den aandelige Overlegenhed, som hun ved sin ironiske Tone mod Protestens Forf. synes at gjøre Fordring paa, og gennemgaar i den Hensigt adskillige Punkter, hvoraf vi her ville fremhæve et. Protestens Forf. siger: Har da Gud været saa aldeles udenfor Verldens og Begivenhedernes Gang, at Han slet ikke har været med at bestemme Kvindens Stilling i Menneskelivet og Samfundet? Har han tilladt, at hun gennem Aartusinder har indtaget en Stilling, som er Hans egen almægtige Villie stik imod?

Dertil svarer E. C., at naar man vilde argumentere paa den Maade, saa maatte alle Fremskridt stride mod Guds Villie, hvori- mod alt maatte være retfærdigt og overensstemmende med Hans Villie, naar det kun havde existeret i langere Tid. Slaven maatte da ikke søge Frihed fra Trældom og Underkuelse; thi havde Gud villet, att han skulde have det bedre, havde Han ikke ladet ham gennem lange Tider indtage en Stilling, som var Hans Villie stik imod. Man maatte ikke gjøre Opfindelser, hvorved den hele Verdens Arbeide og Virken kunde gjøres lettere; thi Gud kunde jo have lært Adam dette, da Han skabte ham o. s. v.

Men, siger Forf. af "Mod Emancipationen", denne Konsekvens er ganske og aldeles uberettiget; thi Protesten taler ikke her om noget tilfældigt, noget, som henhører under det almindelige Begreb af Forbedringer, der blot afhænge af Tid og Omstændigheder, men om et *Grundforhold* i det menneskelige, saadant som det er fra Oprindelsen bestemt og ordnet af Gud. At Forholdet mellem Mand og Kvinde, disse tvende Sider af det menneskelige, er et Grundforhold og ganske forskjelligt fra, hvad man ellers kalder Livsforhold, antager han, at alle maa være enige om; og at det, som saadant betragtet, skulde gennem hele Tidens Løb været taalt af Gud i den Form, det nu har havt, naar denne var falsk, lader sig ikke indse, ja, det lader sig neppe heller naturligen forklare, hvorledes den samme Grundbetragtning skulde have holdt sig fra den allerførste Tid hos alle Folk og til alle Tider, naar Forholdet ikke var oprindeligt. Fordringen, om at Mand og Kvinde skulde være fuld-

kommen ligestillede, siger han senere, hviler paa den Forudsætning, at de af Naturen ere lige, have de samme Evner og den samme Bestemmelse, og at det kun er ifølge sin Styrke, at Manden har den første Rang. Men denne Paastand kan han ikke indrømme; thi Kvinden er af Naturens Haand anderledes konstrueret end Manden, og det er vel ogsaa almindelig anerkjendt, at det, som udmærker Kvinden er Følelsen, saa at Kvinden og Manden forholder sig til hinanden som Følelse og Reflexion. At der maa være et Fællesskab mellem disse tvende Faktorer af det menneskelige, saa at ingen af dem er aldeles løsreven fra den anden, er selvfølgelig, da de begge i Forening udgjøre Menneskebegrebet; men at der maa være en Differens følger af den samme Forudsætning. Kvinden er altsaa af Naturen bestemt til at være forskjellig fra Manden; men netop deri bestaar hendes Værd som Kvinde. Følelsen er hendes Reflexioners Vugge, og det er just denne hendes Eiendommelighed, som udgjør hendes Elskelighed. Han kan ikke dele E. C:s Opfatning, at Kvindens Svaghed er Følge af Opdragelsen, af Underkuelsen; thi — siger han — det er Gud selv, som gjort hende svag, for at hun skulde være stærk i Resignation, som er Svaghedens Styrke. Hun har faaet saa megen Følelse og Inderlighed for at blive skikket for sit Kald som Hustru og Moder, hvilket fordrer saa mange Opofrelser af egen Bekvemmelighed og egen Villie, og tillige for at hun skal være den Blomst, der ved disse Egenskaber spreder Ynde og Duft over Menneskelivet. Men finder hun det for tungt og trættende at være tro i det lidet, som hører til Hjemmets Omsorger, eller fornedrende for sig at ofre sit Liv til de smaa Ting, er hun bleven stærk i sin egen Styrke og i sin egen Selvstændigheds Bevidsthed overfor Manden, istedetfor i selvfornegtende Resignation, i den Kjærlighedens og den stille Taalmods Sfære, som blev hende anvist af Gud, da svarer hun ikke længere til det sande Kvindebegreb, og vil neppe heller bevare den Ynde, som Gud lagde hende paa Vuggen.

Han fordrer, at Kvinden skal faa Anledning til Uddannelse og glæder sig over, at stedse flere og flere Livsstillinger aabne sig for hende indenfor Kredsen af det, han anser for hendes Kald og Bestemmelse. Men idet han indrømmer, at E. C:s begeistrede Forudsigelser om, at Emancipationen vil gaa fremad med den fremadskridende Civilisation, nok kunne blive til Sandhed, minder han om, at hvormeget Værd Civilisationen end kan

have, er den dog ikke ensbetydende med Kristendom, med Tro, Haab og Kjærlighed, eller med Individets, en Families eller et Folks Liv i Gud. Og tilsidst minder han om, at Antikristen efter Profetien vil fremtræde med mægtige Vildfarelser, som have Sandheds Skin, og som tiltale den menneskelige Selviskhed, og en saadan Vildfarelse anser han Emancipationen — naar den tænkes hel og fuldstændig gennemført, i det smaa som i det store, og i alle Livets Forhold — for vel skikket til at kunne være.

Om E. C. efter denne rigtignok temmelig alvorlige Tiltale har "kastet" over sig det "Freidighedens og Overbevisningens Straaleharnisk", som hun i sin tidligere Opsats har anbefalet sine Aandsbeslægtede, ved jeg ikke, men at hun virkelig er kommen i Harnisk synes ganska vist at fremgaa af hendes Svar. Ved en besynderlig Misforstaaelse antager hun, at Forf. af den foregaaende Artikel har ment, at den Kvinde, der erhvorver sig Kundskaber for ved disse at kunne hjælpe sine lidende Medmennesker som Læge, hun, der paatager sig at bestyre en af Livets prosaiske, men alvorlige Forretninger, "hun er en Antikristen". I sterke Udtryk skildrer hun Ligheden mellem Slavernes Kamp for Friheden og Kvindernes for Emancipationen; de ere kun forskjellige deri, at den første nu er udkjæmpet, Sandheden staar ved Maalet, medens den anden endnu er i sin fulde Heftighed. Slaveieren sagde: Naturen har skabt Negeren til Træl, mig, den hvide, til Herre. Og nu siger Manden: Religionen og Naturen have indsat mig til Herre, Kvinden til Tjenerinde. Men da E. C. umulig kan være enig heri, mener hun, at man tager Bibelens Ord i en altfor bogstavelig Betydning. At Apostelen böd Kvinderne tie i Forsamlingerne, tror hun, har sin Grund i, at de dengang — da de første Kristne jo mest bestod af Folk af de lavere Klasser — ikke besad Kundskaber og Dannelse nok til at tale godt. Hun spørger, hvorpaa Emancipationens Modstander grunder den Paastand, "at Kvinden er Fölelsen, Manden Reflexionen". Har han selv studeret Kvindens Karakter i de forskjellige Aldere, i de forskjellige Lande, i de forskjellige Verdensdele, i de forskjellige Tider, i de forskjellige Generationer, i de forskjellige Stillinger og endelig i de forskjellige individuelle Fremtoninger? Har han ikke dette, da kjender han ikke Kvindenaturen og kan altsaa heller ikke bedømme den. Saaledes som Kvinden nu er, kan hun umulig repræsentere Fölelsen, thi fra Vuggen og hele Livet igjennem har man missledet hendes Fölelser, indmuret dem un-

der de usleste Fordomme og de latterligste Hensyn; med de absurdeste Ideer, de skjæveste Lærdomme har man søgt at töile og forkvakle hendes naturlige Fölelser. Og derfor mener E. C., at man aldrig bland dannede Kvinder finder hin Fölelsernes Umiddelhed og Aabenhed, som er Natur. Sin Modstanders Mening om, hvorfor Kvinden er skabt svag, kan hun ikke bifalde; thi hun tror netop, at Kvindens Opofrelser ere Beviser for hendes Sjælsstyrke, og hun mener, at Kvinden kan have tusinde Anledninger til at vise Selvopofrelse, Inderlighed og Hengivenhed, uden at hun derfor behöver at underordne sig Manden. Derpaa kaster hun et Blik paa Ægteskaberne, saaledes som de efter hendes Mening nu ere, og finder da, at Slaveriet ikke er afskaffet, men hersker despotisk i enhver Familie. Og nu følger en Skildring af en Hustyran og alle de bitre Lidelser, han foraarsager, fordi han siger, at han er Herre; han bringer de Penge, hvoraf Familien lever. Og E. C. betragter ikke et saadant Exempel som enkeltstaaende — nei, hun regner i Tusindvis de ulykkelige Familier, hvis Ulykke kun ligger deri, at Manden misbruger sin Magt. Men Kvindens Emancipation vilde holde Mandens Raahed og Brutalitet indenfor de rette Skranker. Stillede Samfundslovene hende ved hans Side, da vovede han ikke længer at mishandle hende, da havde hun Loven til Beskytter og Straffer. Det, at hun kunde leve uafhængig, naar hun selv foretrak det, vilde lære ham höiere at skatte Storheden i den Opofrelse, hun viste lige over for ham; og da behövede hun jo paa den anden Side heller aldrig at gifte sig for at blive forsörget. Emancipationen kunde ikke gjöre nogen Forandring deri, at Moderen var den, som fredede om Barnet, ialfald i det förste Aar; thi man behövede ikke at frygte for, at den i hendes Öine skulde forringe Störrelsen og Betydningen af dette hendes Kald; men naar Dötrene vare gifte og Sönnene borte fra Hjemmet — eller hun var bleven Enke — da kom Tiden for hende til at træde ind i en större Virkekreds, naar hun havde Evner og fölte Trang dertil. Verden har ikke saa stor Overflod paa dygtige Krafter, paa store Aander, mener E. C., at den har Raad til at bortvise Halvparten af Menneskeslægten, og hun tvifler ikke paa, at Seier vil krone Emancipationens Sag, uagtet den, lig alle andre store Fremskridt, mödes med Haan, Foragt og den heftigste Modstand, og hun slutter, idet hun med Glæde ser hen til Amerika, dette Frihedens Eldorado, hvor Theorien er begyndt att gennemföres i

Praxis, og udtaler den Forvisning, at denne Tid ogsaa engang vil oprinde hos os.

Hermed slutter Striden. Om Emancipationens Modstander er bleven overbevist om at have Uret, eller om han tror, at ingen af hans Paastande ere blevne rokkede ved E. C:s Argumenter, kunne vi ikke sige; thi han har ikke mere ladet høre fra sig.

— a.

40. 1806—1870.

Under det man förfäras öfver ohyggligheterna af det pågående kriget, häpnar öfver segrarens framgångar och beteende samt gripes af deltagande för det arma folk, som i dessa dagar dukat under för öfvermakten, frestas man att tro dylika händelser, dylika lidanden och förödmjukelser vara utan exempel i folkens och segerherrarnes historia. Det är dock en gammal sanning, att verldshistorien företer ett kretslopp, som icke innebär något egentligen nytt, utan endast återupprepar under mer eller mindre nya former hvad tillförene händt. Personerna och orterna skifta, och folken, likasom vågorna på hafvet, stiga och falla. Allt lefver och röres efter samma lagar. Ett mera talande bevis härpå kan man svårligen framleta än de stora tilldragelserna åren 1806 och 1870. Vi behöfva ej här återupprepa de i hvars mans minne färska händelserna af förlidet år. Vi veta alla hurusom Tysklands enhetssträfvande och växande makt oroade franska kabinettet och hotade Frankrikes verkliga eller föregifna supremati inom det europeiska statsförbundet; hurusom Napoleon III, under förevändning af en nationel skymf, obetänksamt utkastade stridshandsken, i afsigt att sönderslita den nordtyska konfederationen; huru de tyska vapnen, på några få veckors tid, öfvervunno de franska härarne och inne-slöto Frankrikes hufvudstad; samt huru, enligt all sannolikhet, Tysklands kejsare, efter eget godtfinnande, kommer att föreskrifva de hårda fredsvilkoren.

Nu till år 1806. Här var det Preussen, som oroligt och afundsjukt öfver den rhenska konfederationen öfverraskade Napoleon den förste med en krigsförklaring. Låtom oss med några ord uppfriska hågkomsten af huru det sedan gick. Napoleon

då, liksom konung Wilhelm nu, fann för godt att åberopa himlen till vittne att han var den oskyldige mannen. När han lemnade Paris för att öfvergå till armén, yttrade han till sina ministrar: "Jag bär icke skulden för detta krig; icke på något sätt har jag föranledt detsamma. Är detta min tillställning, låt mig då blifva slagen! Jag ser Försynens finger, som anvisat mig att straffa dessa trolösa. Gud har slagit dem med blindhet; de tro sig anfälla mig, då jag är svag, hvaremot jag aldrig varit så stark, som jag är i denna stund". Öppna vi nu 13:de volymen af *La correspondance de Napoléon Ier*, så finna vi, att han den 24 September skrifvit ett bref från S:t Cloud och den 24 Oktober ett annat, dateradt Potsdam. Alltså på en månads tid framträngde hans segerrika här från Paris till Potsdam — preussarnes Versailles. Trenne dagar derefter var han i Berlin. Hans första bref från Berlin är dateradt den 28 Oktober och hans sista den 24 November. När han lemnade Berlin, den 25 i sistnämnde månad, utnämnde han sin krigsminister till generalguvernör öfver hela Preussen. Och, som sagdt är, under allt detta talade Napoleon alltjemt med blicken lyftad mot himlen. När det rapporterades till honom, att prins Ludvig af Preussen blifvit nedhuggen af en fransk husar, yttrade han: "Det är Guds dom! ty det var han, som var den egentlige anstiftaren af kriget". Den 12 Oktober, då Murats kavalleri framträngt ända till Leipzigs portar, skrifver Napoleon till sin kejsarinna: "Med Guds hjälp skall, inom några dagar, händelser inträffa, som för Preussens konung blifva förfärliga; jag beklagar honom personligen, ty han är en god menniska". Försynens styrande hand synes alltjemt föresväfva Napoleons fromma sinne. (!) Vid slutet af segerbulletinen, som han utgaf efter slaget vid Jena, skrifver han: "Uti en strid, så blodig som denna, i hvilken fienden förlorat nästan alla sina generaler, är det Försynens synnerliga beskydd vi hafva att tacka för segern". Från Weimar skref han, att då han "med den gudomliga Försynens biträde" besegrat sina fiender, var det för honom och hans folk en oafvislig pligt att till "härarnes Gud frambära en högtidlig tacksägelse".

Efter slaget vid Jena begärde Kalkreuth, som förde befälet öfver en preussisk armécorps gent emot Soult, ett vapenstillstånd. "Hvad mera kan ni begära af oss?" sade den preussiske generalen: "Hertigen af Brunswick är död; alla våra generaler hafva stupat eller blifvit tillfångatagna; vår armé är slagen;

"er seger är i sanning tillräckligt stor!" Soult gaf ett svar, hvilket de nuvarande preussiska befälhafvarne synas ihågkomma och nu använda såsom deras eget: "Det är icke vi", svarade Soult, "som hafva föranledt det orättfärdiga kriget, utan I som anfallit oss; det är ert lättsinne, som framkallat det. Slaget vid Jena har afgjort hvad under fälttåget vidare skall komma att ske. Vår sak är nu att göra er så mycken skada vi förmå. Läggen ned vapnen obetingadt, och jag vill vidare afvakta min kejsares beslut".

Följden blef, såsom vi redan nämnt, att Napoleon utnämnde sin krigsminister till generalguvernör öfver det plundrade och styckade Preussen, till dess det behagade honom att tillåta konungen — den nuvarande kejsar Wilhelms fader — att åter inträda i sina konungliga rättigheter, men såsom hans vasall.

A—e.

41. Qvinnan såsom medlem af skolstyrelser.

Från England berättas att lifliga valstrider pågått för tillsättande af den skolöfverstyrelse och de skolkomitéeer, som, enligt den under sednaste parlamentssession antagna lagen rörande folkskoleväsendet, böra utöfva en synnerlig inflytelse på sjelfva riktningen af den undervisning, som skall bibringas folket. Utmärkta personer af alla klasser hafva täflat om de röstandes förtroende. En mängd möten hafva anordnats, för att förbereda valen och gifva tillfälle till meningsutbyte. Vid ett af dessa yttrade en berömd talare följande:

"Det är af stor vigt att den arbetande klassen blir i viss mån representerad i skolöfverstyrelsen, och det är af ännu större vigt att det qvinliga könet der blir representeradt. Det är för arbetsklassens barn folkskolorna äro afsedda; och det är behofven och fordringarne hos denna klass vi nu ha att i främsta rummet tillgodose. Ingen känner arbetsklassens omständigheter och hvad den behöfver, så väl som intelligenta arbetare, och om sådana bli invalda i skolstyrelsen, skall arbetsklassens förtroende till denna i hög grad tillväxa. Vidare finnes det ingen klass, som, betraktad i sin helhet, är så djupt intresserad för folkuppfostran, så angelägen om dess höjande i kvantitativt och kvalitativt hänseende, och som dervid är så fri från alla biasigter,

som just den arbetande klassen. Arbetare måste finnas bland skolöfverstyrelsens medlemmar, såvida denna styrelse skall kunna verka kraftigt och vara populär. *Qvinnor äro dock ännu nödvändigare.* För det första ha vi flickor att uppfostra, såväl som gossar, och ett uppfostringsväsende, afsedt äfven för flickor, men under ledning endast af män, är i sjelfva verket en orimlighet. Härjemte bör man taga i betraktande att qvinnorna, såsom varande de första lärarne i hemmen, besitta mera erfarenhet och ha i allmänhet förvärfvat mera praktisk skicklighet, åtminstone i fråga om barnundervisning, än de fleste män. Nästan hvarje familjemoder är en öfivad lärarinna; och man kan vara viss om att på hvarje man, som icke är till yrket skollärare, men i alla fall egnat mycken uppmärksamhet åt undervisningsväsendet, belöper sig ett icke ringa antal qvinnor, som gjort sammalunda. Om vi icke valde några qvinnor, skulle vi handla i full strid mot skollagens anda. *Parlamentet har visat hvad dess åsigt är, derigenom att det uttryckligen gjort qvinnor valbara till ledamöter i skolöfverstyrelsen.* Denna blir högst ofullständig, sådana förutan, och det är mycket att beklaga att så få qvinnor ännu uppträdt såsom kandidater".

Bland dessa få hafva emellertid flera blifvit valda. I Greenwich har *miss Davies*, bekant för sina skrifter och tal till förmån för sitt köns frigörelse, erhållit de flesta rösterna; i Marylebone har icke mindre än 47,000 röster gifvits åt läkaren *miss Garret*. Närmast i röstantal efter henne var den ryktbare professor *Huxley*, hvilken åsikter äro allt annat än ortodoxa, och som på de förberedande valmötena kraftigt uttalat sig för upphäfvandet af allt religiöst tvång i skolorna.

42. Om lexläsning och qvinlighet.

Vid förliden hösttermens öppnande i kongl. semiarium för bildande af lärarinnor helsade rektorn de nya lärjungarne med några betydelsefulla ord, rörande rätta sättet att bedrifva studierna, hvilka ord syntes oss väl värda att taga reda på och hvilka vi derför, med talarens benägna tillstånd, vilja i korthet återgifva.

Efter några allvarliga inledningsord, rörande den känsla af djupt ansvar, hvarmed han vid afslutande af hvarje läroår lemnade de utgående lärjungarne, ställde han ordet till de nykomna:

”Väl må jag tala om det djupa allvar, som känslan af vårt stora ansvar för med sig. Äfven då jag vänder mig till eder, för hvilkas bildning arbetet nu väntar oss, är det samma känsla, som jag erfar. Det beror imellertid på eder att i väsentlig mån lätta detta ansvar. Om äfven I viljen bära eder del af bördan, om vi mötas i våra sträfvanden, så skall arbetet blifva lättare, frukterna deraf rikare. Hören därför det råd jag vill gifva eder!

Fatten rätt arten af edert arbete!

I söken bildning; hur skall hon vinnas? Icke *blott* derigenom, att I dag efter dag väl förbereden eder för de uppgifter, som här ställas för eder, icke *blott* derigenom, att I söken inhemta en mängd detaljer — med ett ord: icke *blott* genom lexläsning! Det är för denna missuppfattning jag vill varna. Väl är det sannt, att detaljkunskapen, om den rätt fattas, är ett vilkor för bildning, men den *är* icke bildning. Denna är något vida högre; hon vinnes först, då dessa detaljer, på ett förnuftigt sätt begränsade till det som verkligen är nödvändigt för bildning, och icke utsträckta till ett mångsidigt läppjande på *allt*, genom edert eget sjelfverksamma, andliga arbete sammansmält till harmonisk enhet, då de nya skatter af vetande, som föras till eder, assimilerats med den fond af vetande, som I redan egen, och med dessa förenats till ett helt, som är och förblifver eder andliga egendom.

Det finnes vid detta missförstådda sträfvande efter bildning, som vi med ett gemensamt namn kallat lexläsning, en fara, som jag särskildt för eder, unga qvinnor, önskar påpeka. Genom lexläsningen löpen I fara att förlora eder *qvinlighet*! Missförstån mig ej! Det vare långt ifrån mig att vilja påstå, att bildning och en sann qvinlighet icke kunna förenas; tvärtom är jag böjd att gå så långt som att säga, det sann qvinlighet uti högsta och fullaste mening icke kan finnas utan bildning. Men erinren eder, att jag nyss sade: lexläsning är icke bildning, och jag säger nu: lexläsning sätter eder i fara att förlora eder qvinlighet. Man kan nemligen så gå upp i detaljkunskaperna, i lexorna, att man förlorar sig sjelf. I kunnen framför allt förlora edert innersta ”jag”, eder naturliga, okonstlade qvinlighet,

och blifva "lexläsningsmaskiner" — må jag för tillfället få bruka detta ord!

Frågen I mig då, hvad jag förstår med sann qvinlighet, så stannar jag verkligen i en viss förlägenhet om svaret, därför att denna qvinlighet *kan* icke definieras. Vi kunna känna och veta att hon finnes, men i samma ögonblick som vi vilja göra henne till föremål för vår reflexion, är hon försvunnen. Hon är som stoftet på fjärilsvingarne; då vi vilja taga uti det för att undersöka det, så förintas det mellan våra fingrar. Eller för att välja ett exempel, som ligger närmare: hon är som oskulden och behaget; göras de till föremål för beräkning, så finnas de icke längre — der står på sin höjd kvar koketteriets förvridna parodi.

Men fastän vi ej kunna så att säga med dissektionsknifven söka rätt på qvinligheten och lägga henne fram för vårt studium, så kunna vi dock spåra henne. Vi kunna se henne i hennes yttringar, i det stilla blygsamma väsendet, i den lugna, värdiga, men ingalunda stela, hållningen, ja i klädedrägten, i en hårlock, i ett band.

I bören taga vara på qvinligheten! Hon är en skön Guds gåfva, icke gifven att lättsinnigt bortslösas eller kastas i smutsen. I bören taga vara på henne — ty I *behöfven* henne! Om I blifven kallade att inträda i andras hem för att vårda deras barn, så väntar man af eder icke blott förmågan att väl undervisa barnen i allt hvad tiden behöfver, utan att uppfostra dem, leda dem, utveckla dem till goda och dygdiga människor. Man väntar då ock, att I gifven dem goda föredömen, ja, att I inträden såsom medlemmar af familjen, delande med densamma sorg och glädje, arbete och vederqvickelse. Men dertill ären I icke dugliga, om I ej ären *qvinnor*. Blifver eder lott att undervisa i en skola, så är det af vigt, att I äfven här leden de lärjungar, som anförtros åt eder vård, till sann qvinlighet och bevaren åt mödrarna frukterna af deras ihärdiga arbete och bön. Och om Gud kallar eder att sjelfve bilda ett hem, glömmen ej, att qvinligheten är den skönaste prydnad I dit kunnen medföra!"

Derpå återgick talaren till sin utgångspunkt. En slafvisk lexläsning — sade han — dödande för all individualitet, är det kanske i högsta mån för den qvinliga. Endast ett lefvande sjelfverksamt arbete, der detaljerna ingå som nödvändiga men underordnade delar af det väsendtliga, kan gifva den helgjutna,

harmoniska bildning, som — långt ifrån att jaga qvinligheten på flykten — tvärtom alltmera befästar och förädlar henne.

43. Ur vår dagbok.

— Vid den nyss samlade riksdagen, likasom vid alla föregående ända sedan 1865, har en reform i den lag, som betager den gifta qvinnan all andel i handhafvandet af sin förmögenhet och till och med ger mannen rätt att tillägna sig hennes med eget arbete förvärfvade medel, blifvit påyrkad af en och samma nitiske motionär, hvilken denna gången beledsagat sitt förslag med en mängd uppgifter om andra folks lagstiftning i detta ämne, och derigenom, såsom vi hoppas, praktiskt visat ohållbarheten af de skäl, man uppgifvit för den gamla lagens bibehållande hos oss. Vi återkomma i följande häfte till en närmare belysning af detta ämne.

— Från de qvinliga medlemmarne af "Pedagogisk Sælskab" i Kjöbenhavn har till riksdagen och regeringen ingått en ansökan om beredande af tillfälle för qvinnan så väl som för mannen att utbilda sig till lärarekallet.

— I en valkrets i New York har en af ledarinnorna af qvinnorörelsen i Amerika blifvit vald till kongressledamot och antagit valet, dock mot vilkor att vid frågornas behandling endast behöfva följa sin öfvertygelse.

— "*L'Association internationale des femmes*" har kringsändt inbjudningar till andra länders fruntimmersföreningar att ingå i den internationella, om hvars syften man erhåller närmare upplysning genom brevexling med Mad. Marie Goegg, Génève, 25 Rue du Mont Blanc.

— I följd af det upprop, som under öfverskriften "*En felande länk*" blifvit genom denna tidskrift och den öfriga pressen riktad till allmänheten har en försäljningslokal blifvit upprättad i Stockholm Lilla Wattugatan N:o 2, der, under Oktober—Januari, försålt fruntimmersarbeten till ett sammanlagdt värde af mer än 5,000 R:dr. Den felande länken har sålunda, tack vare människokärlekens och kloketens förenade omsorger, blifvit funnen, och en af de många svårigheterna för fattiga arbetsökande qvinnor dermed afhjelpt.

— I föregående häfte omtalades den i England pågående rörelsen för upphäfvande af vissa lagar, som anses gifva ett slags laglig helgd åt prostitutionen, på samma gång de medgifva polismyndigheterna en ofta missbrukad rätt, att intränga i familjernas heligaste förhållanden och brännmärka hederliga kvinnor med oförtjenta misstankar. Denna rörelse har nu vuxit ut till ett ofantligt omfång, har sina egna organer inom pressen, sina delegerade, som personligen söka verka på olyckliga fallna kvinnor, andra som undersöka den klandrade lagens följder och missbruk, ännu andra som anordna möten, hålla föredrag och bedrifva valagitationer för att äfven inom parlamentet vinna gehör för sina åsigter. Bland de föredrag, som i detta ömtåliga ämne blifvit hållna, ha vi läst ett af Mrs. Butler, en af rörelsens hufvudpersoner, hvilket är ett verkligt mästerverk af den sårade känslans vältalighet.
